

BELEIDSADVIES

CULTUREEL ERFGOED

Opgesteld door de **Adviescommissie cultureel erfgoed** en de **voorzitters en ondervoorzitters van de beoordelingscommissies**

19.12.2019

MANAGEMENTSAMENVATTING

De **Adviescommissie cultureel erfgoed** stelde, samen met de **voorzitters en ondervoorzitters van de beoordelingscommissies** uit de grote beoordelingsronde 2019-2023, **een beleidsadvies** op. In dit advies zijn er op heel wat plaatsen aanknopingspunten met de prioriteiten in het Regeerakkoord en de beleidsnota Cultuur van de minister-president. De commissie is uiteraard **verheugd over de expliciete beleidsaandacht voor cultureel erfgoed** en over het voornemen het cultureel-erfgoedveld verder te versterken.

Tegelijkertijd is er **grote ongerustheid over de aangekondigde besparingsoperatie**. Dit dreigt de in 2019 ingezette en bijzonder gewaardeerde - financiële inhaalbeweging terug te draaien en de ontwikkeling van de sector opnieuw stop te zetten. De late aankondiging maakt de planning voor het volgende jaar ook bijzonder moeilijk.

De cultureel-erfgoedsector is nochtans een **ambitieuze sector in volle transitie**, die zijn maatschappelijke rol verder wil versterken en zijn internationale potentieel ten volle wil realiseren. Dat vraagt **ruimte voor vernieuwing en ontwikkeling**, met **een sterke basiswerking als fundament**.

Vlaanderen kan daarbij niet enkel bogen op **bijzonder rijk roerend en immaterieel erfgoed**, maar ook op **een uniek cultureel-erfgoedveld**. Veel erfgoed, vaak met internationale uitstraling, wordt bewaard in musea, archieven en erfgoedbibliotheken. Daarnaast is er evenwel heel wat aandacht voor kleinere collecties en gebruiken, met bijzonder belang voor lokale cultureel-erfgoedgemeenschappen. Die aandacht voor een rijke schakering aan roerend en immaterieel erfgoed is enkel mogelijk dankzij **een wijdivertakt en fijnmazig netwerk van erfgoedactoren**.

Het Vlaamse beleid speelde een belangrijke rol bij de vorming van dit netwerk en bij de uitbouw van een geïntegreerde cultureel-erfgoedwerking. De commissie vraagt om dit beleid te continueren en hierin verdere **accenten te leggen en impulsen te geven, zowel structureel als projectmatig**. Op basis van de voorbije beoordelingen en veldkennis ziet de commissie een aantal duidelijke prioriteiten bij de uitvoering van het Cultureelerfgoeddecreet. De basisvaststelling daarbij is **dat een inclusieve en meerstemmige aanpak het gehele beleid moet schragen**. Daarnaast vraagt de commissie **specifieke beleidsaandacht voor:**

- het faciliteren en honoreren van **samenwerking en netwerking**;
- het inzetten op **geïntegreerde cultureel-erfgoedwerking**;
- de **eigenheid van werkingen en organisaties**, waarbij ook 'hybride' werkingen voldoende tot hun recht kunnen komen;
- inzet op **internationale werking en internationaal cultuurbeleid**, zodat het grote potentieel gerealiseerd kan worden en beleid en cultuursector elkaar internationaal versterken;
- een **duidelijke regierol** voor de Vlaamse overheid op het vlak van **depotbeleid en digitaal beleid**;
- het inzetten op **herkennen en verzamelen**;
- **versterking van de zakelijke werking**, met name op het vlak van de zakelijke basisinformatie in de aanvragen, de aandacht voor goed bestuur, de zakelijke kennisopbouw en ondersteuning en personeelsbeleid;
- **kwalitatieve en inzichtelijke dienstverlening** met een duidelijke taakverdeling en voldoende garantie voor het verderzetten van de provinciale dienstverlening;
- het valoriseren van de **expertise over duurzaamheid**, gekoppeld aan de strategische ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties.

Daarnaast is er nood aan een **coherent en afgestemd flankerend beleid**. Hiervoor is er reeds veel aandacht, maar de commissie vraagt specifieke aandacht voor:

- een voldoende afgestemd **beleid voor infrastructuur**;
- een **verzekeringssysteem voor internationale bruiklenen**;
- het beschikbaar maken van **kwaliteitsvolle data**;
- afstemming met **andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus**.

De commissie licht haar beleidsadvies graag verder toe **in een gesprek** met de minister-president.

BELEIDSADVIES

1 SITUERING

In overeenstemming met haar decretale taken stelde de Adviescommissie cultureel erfgoed, samen met de voorzitters en ondervoorzitters van de beoordelingscommissies uit de grote cultureel-erfgoedronde 2019-2023¹, een beleidsadvies op. Het beleidsadvies is gebaseerd op een uitgebreide **sectoranalyse**, die u als bijlage vindt. Zoals afgesproken met het Departement CJM maken deze documenten ook deel uit van het traject om te komen tot een Strategische Visienota Cultureel Erfgoed voor de nieuwe beleidsperiode.

De analyse vertrekt vanuit de expertise van de leden en de beoordeelde dossiers. De focus ligt daardoor op de door het Cultureelerfgoeddecreet erkende en gesubsidieerde organisaties in Vlaanderen en Brussel. Punt 2 geeft een korte **omgevingschets** van het cultureel erfgoed en de cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen. Het eigenlijke **beleidsadvies** vindt u als punt 3.

2 CULTUREEL ERFGOED EN CULTUREEL-ERFGOEDWERKING IN VLAANDEREN

2.1 HET VERNETWERKTE GEHEUGEN VAN DE SAMENLEVING

Vlaanderen is bijzonder **rijk aan roerend en immaterieel erfgoed**. Dit erfgoed vormt, zoals de beleidsnota Cultuur van de minister-president terecht stelt, mee het **geheugen van de samenleving**. De topstukken en de diverse collecties bewaard in grote instellingen behoren tot het bekendste erfgoed, maar uiteraard is er nog veel meer waardevol roerend en immaterieel erfgoed, vaak óók met internationale uitstraling.

Bijzonder daarbij is dat er in Vlaanderen **niet enkel aandacht gaat naar collecties in musea, archieven en erfgoedbibliotheken**. Dankzij een sterk uitgebouwde dienstverlening is er ruime aandacht voor **erfgoed beheerd en geborgen door vrijwilligers en door actoren uit andere beleidsdomeinen**, die cultureel-erfgoedwerking niet als kerntaak hebben. Verspreid over heel Vlaanderen zijn er kleinere collecties en gebruiken die vaak een groot belang hebben voor lokale gemeenschappen of specifieke doelgroepen.

Deze aandacht voor een rijke schakering aan roerend en immaterieel erfgoed is enkel mogelijk door de inzet van een **wijdvertakt en fijnmazig netwerk van erfgoedactoren**. De Vlaamse cultureel-erfgoedsector kent een **sterke traditie van samenwerking en dienstverlening**, waarin niet enkel professionele erfgoedactoren een belangrijke rol spelen. Even cruciaal zijn actoren buiten de erfgoedsector die cultureel erfgoed beheren of borgen en de cultureel-erfgoedgemeenschappen, de personen of groepen die zich bijzonder inzetten voor het

---

¹ De cultureel-erfgoedronde 2019-2023 betrof alle organisaties op het Cultureelerfgoeddecreet, met uitzondering van de regionale dienstverlenende rollen (momenteel nog 'de cultureelerfgoedconvenants' en de steden gesubsidieerd op basis van beleidsprioriteiten), die de gemeentelijke beleidsperiodes volgen.

behouden en doorgeven van bepaald erfgoed: vriendenverenigingen van musea, onderzoekers in archieven, heemkundigen en familie kundigen, vrijwilligers die mee in staan voor het borgen van immaterieel erfgoed, verzamelaars, ... Door deze wijde vertakking in de maatschappij heeft erfgoedwerking een **belangrijke verbindende functie**, ook voor een soms moeilijker te bereiken publiek.

Het gevarieerde cultureel-erfgoedlandschap is niet puur organisch ontstaan. Het is de voorbije twintig jaar bewust **mee vorm gegeven door de betrokken cultureel-erfgoedactoren**. Dit was **onmogelijk zonder de steun van de Vlaamse overheid**, als katalysator van het beleid en als subsidieverstrekker. Een goed voorbeeld hiervan is de manier waarop immaterieel erfgoed het voorbije decennium op de kaart gezet is, vanuit de basis, maar actief ondersteund door het beleid. Vlaanderen speelt op dit vlak ook een belangrijke rol op internationale fora.

Mede dankzij de stimuli vanuit het Vlaamse beleid heeft de Vlaamse cultureel-erfgoedsector zich kunnen ontwikkelen tot een **voortuitstrevende en innovatieve sector**, die mee is met internationale tendensen. Sector en beleid lopen zelfs voorop in het invoeren van vernieuwende principes, zoals het **geïntegreerde en coherente kader voor alle types cultureel-erfgoedwerking** in het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet. De afstand die er is met het onroerend-erfgoedbeleid blijft daarbij, zeker op Vlaams niveau, een probleem. Het is ook opmerkelijk dat de internationale FARO-conventie van 2005, waarop veel vernieuwende ideeën gebaseerd zijn, nog steeds niet geratificeerd is.

2.2 EEN SECTOR IN TRANSITIE

De Vlaamse cultureel-erfgoedsector is een dynamische en flexibele sector, die beseft dat evolutie en innovatie nodig zijn om maatschappelijk relevant te blijven. De cultureel-erfgoedsector is **volop in transitie** en wil een antwoord bieden op **nieuwe verwachtingen en snelle maatschappelijke veranderingen**: betrekken van de bevolking; inzetten op inclusie, diversiteit en meerstemmigheid; streven naar duurzaamheid; toenemende digitalisering, ...

Het verhaal van een ambitieuze en innovatieve sector heeft ook een keerzijde, namelijk **structurele onderfinanciering**. Met relatief beperkte middelen moet een steeds bredere werking ontwikkeld worden. Die bredere werking is essentieel, maar tegelijk kunnen veel organisaties nog steeds **slechts moeizaam de basiswerking garanderen**. Op organisatieniveau speelt daarbij ook dat er bij de subsidietoekenning een mattheuseffect bestaat, waardoor het voor organisaties moeilijk is historisch ontstane achterstanden in te halen.

Het voor de beleidsperiode 2019-2023 toegekende bedrag stemt overeen met het bodembedrag dat de Afstemmingscommissie² vooropstelde in haar Leeswijzer bij de adviezen. Dit was voor de Afstemmingscommissie het **absolute minimumbedrag** om stilstand en achteruitgang te voorkomen. De Afstemmingscommissie stelde dat deze middelen enkel volstonden om, naast de financiering van een aantal nieuwe organisaties/werkingen, een minimaal budget toe te kennen aan een aantal door de minister aangekondigde beleidskeuzes, zoals collectiewerking, waardering en digitalisering. Met de **huidige financiering**

---

² Wanneer meerdere commissies oordelen over subsidieaanvragen, stemt de Afstemmingscommissie de adviezen af. In overeenstemming met het Cultureelerfgoeddecreet bestond de Afstemmingscommissie voor de ronde 2019-2023 uit de leden van de Adviescommissie cultureel erfgoed en de voorzitters en ondervoorzitters van de betrokken beoordelingscommissies. Deze Afstemmingscommissie stelde een Leeswijzer op waar in ze een algemene duiding bij de adviezen gaf.

kunnen de meeste organisaties evenwel **niet ten volle aanknopen bij de internationale ontwikkelingen**. Door een sterkere financiële inzet op digitalisering, onderzoek, cultureel ondernemerschap ... zet de sector bijvoorbeeld in onze buurlanden grotere stappen vooruit, wat in deze landen ook leidt tot sneller stijgende bezoekersaantallen.

De door de sector gewaardeerde financiële inhaalbeweging die in 2019 is ingezet, kan dus zeker niet als afgerond beschouwd worden. De commissie is dan ook bijzonder verheugd dat het Vlaamse Regeerakkoord en de beleidsnota van de minister het belang van cultureel erfgoed **expliciet onderschrijven** en een **blijvende inhaalbeweging** beloven. Tegelijk is de sector erg bezorgd over de **aangekondigde besparingsmaatregelen**, die de inhaalbeweging uit 2019 dreigen terug te draaien. De late aankondiging maakt de planning voor het volgende jaar ook bijzonder moeilijk. In dergelijke omstandigheden worden de maatregelen beter een jaar uitgesteld.

3 BELEIDSAANBEVELINGEN

Het Cultureelerfgoeddecreet ondersteunt een **divers palet aan organisaties**: publieke en private actoren van verschillende omvang en slagkracht die een verantwoordelijkheid nemen voor uiteenlopende types erfgoed en in dienstverlening over verschillende thema's voorzien en een reikwijdte hebben van (boven)lokaal tot internationaal. Uiteraard hebben ze daarbij allemaal hun eigen aanpak en leggen ze hun eigen accenten. Dat is ook de sterkte van de Vlaamse cultureel-erfgoedsector.

De gesubsidieerde organisaties kunnen dus niet zomaar over één kam geschoren worden. Dat neemt niet weg dat er op basis van de aanvragen en adviezen een aantal vaststellingen kunnen gemaakt worden die voor de gehele sector relevant zijn. Deze tekst licht een aantal punten toe uit de ruimere sectoranalyse, die volgens de commissie **prioritaire aandacht** verdienen.

De rode draad doorheen deze aanbevelingen is **het verder versterken van de maatschappelijke rol van cultureel-erfgoedwerking vanuit een inclusieve en meerstemmige benadering**. Cultureel-erfgoedwerking, het zorgen voor en omgaan met cultureel erfgoed, is immers enkel zinvol wanneer een brede gemeenschap hier belang aan hecht en mee betekenis geeft aan het erfgoed.

Zoals de minister opmerkt in zijn beleidsnota vereist een inclusief en gedeeld geheugen dat **alle groepen en individuen een volwaardige plaats** hebben en dat **verschillende stemmen en perspectieven aan bod** komen. Alle geledingen van de maatschappij moeten zich in het erfgoed kunnen herkennen en hun stem hoorbaar kunnen maken. Dit is een bijzondere uitdaging voor een sector die in grote mate werkt op basis van historisch gegroeide collecties. Veel cultureel-erfgoedorganisaties denken hier kritisch over na en onderzoeken hoe ze doorheen hun werking diverse stemmen en standpunten aan bod kunnen laten komen en hoe ze kunnen omgaan met soms moeilijke onderwerpen en gecontesteerd erfgoed.

De commissie groepeerd haar beleidsaanbevelingen rond drie onderwerpen:

- Evolutie en vernieuwing vanuit een sterke basiswerking
- Inhoudelijke prioriteiten bij de uitvoering van het decreet
- Een coherent flankerend beleid

3.1 EVOLUTIE EN Vernieuwing VANUIT EEN STERKE BASISWERKING

Vernieuwing en evolutie zijn essentieel om de maatschappelijke rol van cultureel-erfgoedwerking te vrijwaren. Dit vereist evenwel een kwalitatieve basiswerking als fundament, waarop verder gebouwd kan worden. Het garanderen van de basiswerking en het mogelijk maken van vernieuwing en evolutie zijn dus beide essentieel, het zijn twee kanten van dezelfde medaille.

3.1.1 Garandeer basiswerking

De **versterking van de basiswerking** blijft een **absolute prioriteit**. De ingezette inhaalbeweging volstaat niet om de vele noden op vlak van collectiebeleid, bewaaromstandigheden, wetenschappelijk onderzoek, dienstverlening, zakelijke werking, ... kwalitatief te beantwoorden. De druk op de basiswerking geldt zowel voor het zelf uitvoeren van de decretale functies als voor het breed ondersteunen hiervan bij andere actoren, binnen en buiten de cultureel-erfgoedsector.

Voldoende middelen en personeel voor een kwalitatieve basiswerking zijn ook een **absolute basisvoorwaarde** om verdere stappen te kunnen zetten inzake internationale werking en in het versterken van de maatschappelijke rol.

Het Cultureelerfgoeddecreet zou zich daarbij moeten richten op de financiële ondersteuning van **alle organisaties met een kwalitatieve cultureel-erfgoedwerking** van voldoende omvang en reikwijdte, ongeacht hun organisatievorm. Bepaalde organisaties bij voorbaat uitsluiten, zoals nu gebeurt op basis van artikel 48 van het decreet, is onterecht en lijkt vooral ingegeven door financiële motieven.

3.1.2 Bevorder vernieuwing en evolutie

Overheid en publiek verwachten steeds meer van cultureel-erfgoedorganisaties: waarderen, participeren, diversifiëren, digitaliseren, ... Deze **verwachtingen zijn terecht en relevant**, maar de **draagkracht** van organisaties **is beperkt**.

Het is dan ook belangrijk hier vooral een **aanmoedigend beleid** te voeren en **drempels weg te nemen**. Zeker met betrekking tot heel recente evoluties (zoals participeren en waarderen) moet vooral experiment en vernieuwing van de werking mogelijk gemaakt worden. Er moet tijd zijn om te groeien, experimenteren en evolueren, zodat organisaties keuzes kunnen maken en accenten kunnen leggen.

3.2 INHOUDELIJKE PRIORITEITEN BIJ DE UITVOERING VAN HET DECREET

Om een duidelijk beleid te voeren, is het belangrijk dat de minister heldere accenten legt en impulsen geeft, onder meer via de Strategische Visienota. Impulssubsidies blijven daarbij belangrijk om accenten te leggen in het beleid, maar er moet ook aandacht zijn voor de structurele noden die hiermee samenhangen.

Op basis van de aanvragen en kennis van de cultureel-erfgoedsector ziet de commissie een aantal **inhoudelijke thema's die specifieke beleidsaandacht vragen**. Zoals eerder aangegeven is het versterken van de maatschappelijke rol door een inclusieve en meerstemmige benadering hierbij het vertrekpunt.

3.2.1 Ondersteun samenwerking en netwerking

De sterke nadruk op **netwerking en samenwerking** blijft een essentieel kenmerk én kwaliteit van het Vlaamse cultureel-erfgoedveld. Op veel vlakken zijn er nog mogelijkheden om elkaar verder te versterken: collectie-afstemming, depotbeleid, onderzoek, digitalisering, publiekswerking, zakelijke werking ... Het beleidskader moet samenwerking en netwerking dus **actief mogelijk maken én honoreren**.

3.2.2 Blijf inzetten op geïntegreerde cultureel-erfgoedwerking

De **geïntegreerde benadering** is een van de sterktes van het huidige beleid. Op sommige vlakken moet dit beleid evenwel nog in grote mate **in de praktijk** omgezet worden. De commissie denkt daarbij met name aan de geïntegreerde benadering van **roerend en immaterieel erfgoed**. Het decreet maakt dit in principe wel mogelijk, maar voor veel (collectiebeherende) organisaties blijft dit een bijzondere uitdaging. Dit veronderstelt ook voldoende middelen en ruimte voor de organisaties die dit vorm geven en begeleiden.

3.2.3 Heb aandacht voor de eigenheid van werkingen en organisaties

Het is heel positief dat het Cultureelerfgoeddecreet een gemeenschappelijk kader voorziet voor alle vormen van cultureel-erfgoedwerking. Daarbij moet er wel steeds **voldoende aandacht** zijn voor de **eigenheid van deelsectoren én van organisaties**. Organisaties ontwikkelen immers eigen werkingen en leggen verschillende accenten. Veel cultureel-erfgoedorganisaties ontwikkelen bovendien **'hybride' werkingen**: ze bevinden zich op de grens tussen verschillende disciplines (bv. tegelijk een kunsten- en erfgoedwerking) of deelsectoren (bv. het beheren van zowel museale, archivalische en boekcollecties). Het is belangrijk dat deze verschillende aspecten voldoende tot hun recht kunnen komen in de beoordeling.

3.2.4 Zet in op internationale werking en internationaal cultuurbeleid

Veel organisaties hebben internationale elementen in hun werking, maar vaak zijn die nog onvoldoende uitgebouwd in verhouding tot het belang van het aanwezige erfgoed en de expertise. Het **potentieel is groot**, maar individuele organisaties hebben vaak **niet de draagkracht** voor het structureel uitbouwen van een internationale werking, zowel op het vlak van werkingmiddelen als personeel.

Om een volgende stap te zetten op het vlak van internationale uitstraling is een **actief aanmoedigings- en ondersteuningsbeleid** nodig, dat de aanwezige aanzetten versterkt en streeft naar schaalvoordelen. Ook het binnenbrengen van internationale expertise en het inhaken op internationale tendensen moeten verder versterkt worden.

Het Regeerakkoord en de beleidsnota wijzen er in dit verband terecht op dat er nog heel wat mogelijkheden zijn om **beleid en cultuursector elkaar te laten versterken**. Door een eerder instrumentele benadering wordt het **internationale potentieel** van het Vlaamse cultuurbeleid slechts ten dele benut. Cultuur zou **van bij aanvang** als een volwaardige partner betrokken moeten worden bij het uitstippelen van internationale acties en projecten. Het eigen internationaal beleid van het departement zou op dat vlak veel zichtbaarder mogen zijn. Het sterker betrekken van culturele actoren zal leiden tot sterkere projecten én meer zichtbaarheid en impact.

3.2.5 Neem een regierol op voor depotbeleid en digitaal beleid

Een aantal onderwerpen kunnen de meeste cultureel-erfgoedorganisaties sowieso niet in hun eentje aanpakken. Dit vraagt daarom niet enkel ondersteuning, maar ook een **centrale aanpak en visie**. Dit geldt zeker op het vlak van het depotbeleid en het digitaal beleid.

//

Dit kan dus niet zomaar veralgemeend worden, maar de commissie stelt vooral knelpunten vast op volgende vlakken:

- zakelijke basisinformatie in de aanvragen
- aandacht voor goed bestuur
- zakelijke kennisopbouw en ondersteuning
- personeelsbeleid

3.2.7.1 Zakelijke basisinformatie in de aanvragen

Momenteel is er nog steeds **onvoldoende vergelijkbaarheid** tussen de aanvraagdossiers, met name op het vlak van uitgaven en inkomsten en de beschikbare (personeels)middelen. Zeker voor organisaties die meerdere werkingen ontwikkelen of die deel uitmaken van grotere en complexe structuren, is het vaak niet evident om naar de commissies een duidelijk beeld van de werking te scheppen. De mogelijkheden van organisaties om de werking in kaart te brengen en de verwachtingen van beoordelingscommissies moeten evenwel **beter op elkaar afgestemd** worden.

3.2.7.2 Aandacht voor goed bestuur

Het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 bevat uitgebreide bepalingen omtrent goed bestuur, waaraan de organisaties tegen het einde van de beleidsperiode moeten beantwoorden. De **kwalitatieve werking van de bestuursorganen** is daarbij een terecht aandachtspunt, met een grote impact op de organisatie. Goed bestuur gaat evenwel over meer dan enkel de bestuursorganen, waar het decreet zich op concentreert. Het gaat bijvoorbeeld ook over risicomanagement, het hanteren van ethische kaders, goed financieel beheer, ... Deze elementen moeten zeker meegenomen worden bij het verder op punt stellen van het beleid.

3.2.7.3 Zakelijke kennisopbouw en ondersteuning

Er is grote nood aan **opleiding en ondersteuning** bij de zakelijke werking, maar het is onduidelijk op wie daarvoor een beroep gedaan kan worden. De **nieuwe taakverdeling** tussen FARO en Cultuurloket is op dit vlak nog erg onduidelijk voor de sector. Het is daarbij ook onduidelijk in welke mate Cultuurloket zakelijke ondersteuning biedt aan organisaties die deel uitmaken van openbare besturen.

3.2.7.4 Personeelsbeleid

Zoals andere culturele sectoren kunnen cultureel-erfgoedorganisaties vaak rekenen op de inzet van een erg enthousiast personeelsteam, dat tracht met weinig middelen veel te realiseren. Dit gebeurt evenwel te vaak in **precaire statuten, zonder loon naar werken**. De druk op de basiswerking van organisaties betekent ook dat er weinig ruimte is voor begeleiding, omkadering en competentieopbouw. Bepaalde deelsectoren hebben daarnaast nood aan **verjonging** en algemeen is er een **groot tekort aan culturele diversiteit**. Uiteraard is dit een verantwoordelijkheid van de organisaties zelf, maar ook het beleid moet hier voldoende aandacht aan schenken. Enkel met voldoende middelen kan een volwaardig en eerlijk personeelsbeleid gevoerd worden.

3.2.8 Zorg voor kwalitatieve en inzichtelijke dienstverlening

Veel werkingen zouden onmogelijk zijn en collecties zouden verloren gaan zonder het **uitgebreide netwerk van landelijke en (boven)lokale dienstverlening**, dat de Vlaamse overheid de voorbije twintig jaar mee uitbouwde.

DEPARTEMENT
CULTUUR, JEUGD & MEDIA

BIJLAGE:
SECTORANALYSE
CULTUREEL ERFGOED

1 INLEIDING

Deze Sectoranalyse vormt een bijlage bij het Beleidsadvies, opgesteld door de adviescommissie cultureel erfgoed en de voorzitters en ondervoorzitters van de grote cultureel-erfgoedronde 2019-2023.

Het Beleidsadvies en de Sectoranalyse werden opgesteld in overeenstemming met de decretale taken van het adviescommissie Cultureel Erfgoed (Cultureelerfgoeddecreet, art. 78, 2°). De teksten betreffen de stand van zaken en de noden na de grote cultureel-erfgoedronde 2019-2023. De sectoranalyse stoffeert de bevindingen in het Beleidsadvies en diept ze verder uit. Beide documenten moeten dan ook samen gelezen worden.

Beleidsadvies en Sectoranalyse sluiten ook aan bij de evaluatie door de beoordelaars, gecoördineerd door de Afstemmingscommissie³, die eveneens bestond uit de leden van de adviescommissie en de voorzitters en ondervoorzitters van de beoordelingscommissies.

De analyse richt zich in eerste instantie op de via het Cultureelerfgoeddecreet **gesubsidieerde cultureel-erfgoedsector**. De noden van het (veel) **breder cultureel-erfgoedveld** komen wel in tweede instantie in beeld, door de verantwoordelijkheid die de gesubsidieerde organisaties via hun (dienstverlenende en collectiebeherende) werking opnemen.

Zoals afgesproken met het departement CJM vormen het Beleidsadvies en de Sectoranalyse ook **bouwstenen in het traject om te komen tot een Strategische Visienota Cultuur** voor de nieuwe beleidsperiode. De teksten zijn in dat opzicht bedoeld als discussietekst voor aanvulling en precisering in het verdere proces.

2 CULTUREEL ERFGOED IN VLAANDEREN

2.1 DE DECRETALE CONTEXT: HET CULTUREELERFGOEDDECREET

Met het Cultureelerfgoeddecreet ondersteunt de Vlaamse Gemeenschap cultureel-erfgoedorganisaties, door het toekennen van:

- kwaliteitslabels (aan collectiebeherende organisaties)
- werkingsubsidies
- projectsubsidies

---

³ Het Uitvoeringsbesluit bij het decreet van 2017 voorziet in het geval meerdere beoordelingscommissies adviseren over aanvragen, in de oprichting van een afzonderlijke commissie voor het afstemmen van de adviezen, de zogenaamde Afstemmingscommissie. Deze bestond, in overeenstemming met het decreet, uit de leden van de adviescommissie Cultureel Erfgoed en de voorzitters en ondervoorzitters van de betrokken beoordelingscommissies. Deze Afstemmingscommissie stelde ook een Leeswijzer op bij de adviezen en coördineerde de evaluatie door de beoordelaars van de voorbije ronde.

De voorbije twintig jaar was er een **geleidelijke integratie van de decretale kaders** voor de verschillende deelsectoren, eerst nog met afzonderlijke decreten. Het eerste Cultureel-erfgoeddecreet van 2008 bracht alle deelsectoren samen in één regelgevend kader, al bleven de bepalingen voor de deelsectoren nog erg verschillend. Het decreet van 2008 is ook het eerste decreet waarin immaterieel erfgoed expliciet opgenomen wordt als een onderdeel van het beleid.

Het **Cultureelerfgoeddecreet van 2017** vormt een **(voorlopig) eindpunt van deze integratieoefening**. Het omvat een overkoepelend kader voor cultureel-erfgoedwerking, dat alle deelsectoren omvat. De zogenaamde '5 functies' hebben daarbij niet enkel betrekking op alle types collecties, ze verenigen ook roerend en immaterieel erfgoed. Dit is een erg positieve evolutie, een gedeeld denkkader vergemakkelijkt samenwerking en kennisdeling. Hierbij wordt niet enkel gestreefd naar integratie, de functies zijn ook grondig geactualiseerd, o.m. door de introductie van de nieuwe functie 'participeren'. Sector en beleid lopen op deze manier **voorop in internationale ontwikkelingen**. Het is wel opmerkelijk dat de FARO-conventie van 2005, waarop veel vernieuwende ideeën gebaseerd zijn, nog steeds niet geratificeerd is.

De snel veranderende decretale context heeft een grote impact op de werking van de gesubsidieerde organisaties. Ook het nieuwe decreet van 2017 bracht op dat vlak heel wat **ingrijpende wijzigingen** mee:

- de overdracht van de provinciale bevoegdheden
- de gezamenlijke indiendatum voor de meeste werkingssubsidies (zoals bepleit door de vorige adviescommissie in haar landschapstekening)
- de opdeling van cultureel-erfgoedwerking in functies en dienstverlenende rollen, met ook de mogelijkheid voor collectiebeherende organisaties om in te zetten op dienstverlening
- de introductie van de cultureel-erfgoedinstellingen
- het opnemen van immaterieel erfgoed binnen de functies, voor alle types cultureel-erfgoedwerking
- de aandacht voor het waarderingsbeleid
- de opname van participatie als een afzonderlijke functie
- de organisatie immaterieel cultureel erfgoed als nieuw type organisatie
- de uitgebreide bepalingen omtrent goed bestuur (waaraan de meeste organisaties pas tegen het einde van de lopende beleidsperiode moeten beantwoorden)

Het verwerken en inspelen op evoluties en nieuwe bepalingen vraagt uiteraard tijd, ook op het vlak van visievorming. Voor veel van deze punten is de sector nog zoekende en moet de precieze impact van de wijzigingen nog concreet blijken. Het is dus nog **te vroeg om hier echt al een evaluatie van te maken**. Dit kan ten vroegste binnen een tweetal jaar.

De organisaties moeten voldoende tijd krijgen om deze wijzigingen op een kwalitatieve manier vorm te geven in de werking. Dat wil niet zeggen dat decretale wijzigingen niet nuttig of wenselijk kunnen zijn. Zoals de Afstemmingscommissie al aangaf in haar evaluatie van de aanvraagronde 2019-2023 **zitten de grote lijnen van het decreet goed**, maar is er zeker **nog verdere optimalisering van de regelgeving mogelijk**.

De adviescommissie verneemt dat het departement aan de minister-president de vraag zal stellen of decretale wijzigingen op korte termijn wenselijk zijn of dat procedurele ingrepen kunnen volstaan. De adviescommissie rekent erop dat de sector en de adviesorganen, zoals in het verleden, nauw **bij eventuele wijzigingen betrokken** worden.

Het is een **grote sterkte van het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid** dat er aandacht is voor globale analyses en visievorming, in samenspraak met de sector. Het traject voor de Conceptnota uit 2016 is hier een goed voorbeeld van, net als de trajecten om te komen tot het nieuwe decreet en Uitvoeringsbesluit. Het is zeer positief dat ook voor de nieuwe Strategische Visienota een inspraaktraject opgezet wordt.

2.2 CULTUREEL ERFGOED

Zoals de minister-president terecht stelt in zijn beleidsnota Cultuur vormt cultureel erfgoed mee **het geheugen van de samenleving**. Het gaat daarbij niet enkel om topstukken en collecties bewaard in grote en kleine musea, archieven en erfgoedbibliotheken, verspreid over het hele land. Het gaat ook om erfgoed beheerd en geborgen door cultureel-erfgoedgemeenschappen, vrijwilligersverenigingen en particulieren en door organisaties die erfgoedwerking niet als hoofdtak hebben (kerkfabrieken, scholen, bedrijven ...).

Het cultureel erfgoed omvat het roerend erfgoed (objecten, archiefstukken, boeken ...) en immaterieel erfgoed (gebruiken, tradities, praktijken ...), maar **niet het onroerend erfgoed** (aangezien dat een gewestbevoegdheid is). Dit bemoeilijkt een werkelijk geïntegreerde benadering. Op Vlaams niveau is er beleidsmatig immers een grote afstand tussen cultureel en onroerend erfgoed, die er op andere niveaus niet of veel minder is (zie ook punt 10).

Vanuit een integrale benadering van cultureel erfgoed is het **strikte onderscheid** tussen roerend en immaterieel erfgoed op termijn misschien **minder relevant**. Essentieel is immers de benaderingswijze, de manier waarop met het erfgoed omgegaan wordt. De definitie van cultureel erfgoed in het nieuwe decreet geeft hier reeds een aanzet toe. Momenteel is het immaterieel-erfgoedbeleid evenwel nog niet ingeburgerd genoeg om het onderscheid niet meer expliciet te maken.

Daarnaast blijft de **precieze afbakening van cultureel-erfgoedwerking** in sommige contexten moeilijk. De decretale definitie van cultureel erfgoed is op zich helder, maar in de praktijk is het soms moeilijk de grenzen ervan vast te stellen. Concreet gaat het daarbij vaak om de -wat kunstmatige- grens tussen roerend en immaterieel erfgoed en aanpalende domeinen, zoals geschiedschrijving en onroerend erfgoed. Dit probleem stelt zich het scherpst voor de bovenlokale/regionale dienstverlening, waar de lokale belanghebbenden het strikte onderscheid tussen immaterieel, roerend en onroerend erfgoed niet of minder maken.

2.3 HET CULTUREEL-ERFGOEDVELD EN DE CULTUREEL-ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN

In deze tekst wordt met 'cultureel-erfgoedsector' de organisaties bedoeld die op het Cultureel-erfgoeddecreet een werkingssubsidie ontvangen of een kwaliteitslabel als erkende collectiebeherende organisatie hebben. Het 'cultureel-erfgoedveld' is een veel bredere groep. Het gaat om alle organisaties, gemeenschappen en individuen die zich inzetten voor de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed.

Dankzij een **wijdvertakt en fijnmazig netwerk** van actoren is er in Vlaanderen aandacht voor een **rijke schakering aan roerend en immaterieel erfgoed**. Uiteraard spelen de gesubsidieerde en erkende actoren daarbij een belangrijke rol. Even belangrijk zijn evenwel actoren buiten de erfgoedsector die cultureel erfgoed beheren. Een cruciale plaats nemen daarnaast de 'zogenaamde' cultureel-erfgoedgemeenschappen in. Dit zijn

de personen of groepen die zich bijzonder inzetten voor het behouden en doorgeven van bepaald erfgoed: vriendenverenigingen van musea, onderzoekers in archieven, heemkundigen en familiekundigen, vrijwilligers die mee instaan voor het borgen van immaterieel erfgoed, verzamelaars ... Deze wijde vertakking in de maatschappij is enkel mogelijk door een sterk uitgebouwde dienstverlening, vooral door organisaties gesubsidieerd op het Cultureelerfgoeddecreet. Cultureel-erfgoedwerking heeft hierdoor ook een belangrijke verbindende functie, vaak naar moeilijker te bereiken publiek.

Het gevarieerde cultureel-erfgoedlandschap is niet puur organisch ontstaan. Het is de voorbije twintig jaar **bewust mee vormgegeven** door de betrokken cultureel-erfgoedactoren. Dit was **onmogelijk zonder de steun van de Vlaamse overheid**, als katalysator en als subsidieverstrekker. Een goed voorbeeld hiervan is de manier waarop immaterieel erfgoed het voorbije decennium op de kaart gezet is, vanuit de basis, maar actief ondersteund door het beleid. Vlaanderen speelt over dit onderwerp nog steeds een belangrijke rol op internationale fora.

3 EVOLUTIE FINANCIËLE ONDERSTEUNING OP HET CULTUREELERFGOEDDECREET

3.1 FINANCIËLE INHAALBEWEGING EN NIEUWE BESPARING

De **financiële ondersteuning** van de cultureel-erfgoedorganisaties **groeide niet gelijk** met de uitbouw van het coherent beleidskader door de Vlaamse overheid. De bestaande onderfinanciering werd nog versterkt door opeenvolgende besparingsrondes.

De **grote subsidieronde 2019-2023** betekende hier **een belangrijke ommekeer**. De werkingssubsidies voor cultureel-erfgoedorganisaties werden globaal met bijna een derde verhoogd.

Het is nog **te vroeg om de precieze impact van deze financiële inhaalbeweging in te schatten**. Uit de aanvragen en de adviezen bleek wel dat met de toegekende verhoging van de middelen slechts een deel van de vooropgestelde plannen gerealiseerd kan worden. Het toegekende bedrag stemt overeen met het bodembedrag dat de Afstemmingscommissie in haar Leeswijzer bij de adviezen vooropstelde. Dit was voor de commissie het absolute minimumbedrag om stilstand en achteruitgang te voorkomen. Volgens de Afstemmingscommissie volstaan deze middelen enkel om, naast de financiering van een aantal nieuwe organisaties/werkingen, een minimaal budget toe te kennen aan een aantal door de minister-president aangekondigde beleidskeuzes, zoals collectiewerking, waardering en digitalisering.

De door de sector gewaardeerde financiële inhaalbeweging kan dus zeker niet als afgerond beschouwd worden. De commissie is dan ook bijzonder verheugd dat het Vlaamse Regeerakkoord en de beleidsnota van de minister-president het belang van cultureel erfgoed expliciet onderschrijven en een **blijvende inhaalbeweging** beloven. Dit is de enige manier om ook in de praktijk aan te knopen bij de internationale ontwikkelingen. Door een sterkere financiële inzet op digitalisering, onderzoek, cultureel ondernemerschap ... zet de sector bijvoorbeeld in onze buurlanden grotere stappen vooruit, wat in deze landen ook leidt tot sneller stijgende bezoekersaantallen.

Tegelijk is de sector **erg bezorgd over de nieuwe besparingsmaatregelen**, die de inhaalbeweging van 2019 dreigen terug te draaien. De late aankondiging maakt de planning voor het volgende jaar ook bijzonder moeilijk. In dergelijke omstandigheden worden de maatregelen beter een jaar uitgesteld.

3.2 VERSCHILLEN BINNEN DEELSECTOREN

Een blijvende vaststelling is dat bij de toekenning van de subsidies, met name binnen deelsectoren, een **mattheuseffect** speelt: goed gefinancierde organisaties scoren makkelijker goed op de decretale criteria en kunnen hierdoor hun financiering verder versterken. Het beoordelingsstelsel focust immers meer op de kwaliteit van de werking en de aanvraag, minder op de vastgestelde noden. Er moet opgepast worden dat instrumenten zoals de cultureel-erfgoedinstellingen dit effect niet nog versterken.

Zeker bij organisaties die een belangrijk aandeel van hun middelen van andere overheden ontvangen moet ook gemonitord worden of er geen **vervangings-effect** ontstaat: er is immers een reëel risico dat de verhoging van de middelen door de ene overheid, leidt tot een verlaging door de andere. In sommige gevallen is dat mogelijk deels legitiem (bijvoorbeeld bij de aanduiding van cultureel-erfgoedinstellingen), maar dit kan zeker niet de regel zijn.

3.3 VERSCHILLEN TUSSEN DEELSECTOREN

De **subsidiegraad tussen de deelsectoren** blijft **sterk ongelijk**: bij de culturele archiefinstellingen en de dienstverlenende organisaties (zowel landelijk als regionaal) is de Vlaamse overheid in veel gevallen de voornaamste bron van inkomsten (tot 90% van het totaal), terwijl het bij de musea doorgaans om niet meer dan 15 à 20% van de totale financiering gaat. De vraag is bij deze laatste organisaties dan ook of de toegekende middelen wel altijd voldoende impact hebben om het beleid aan te sturen en duidelijke accenten te leggen.

De voornaamste oorzaak van dit historisch gegroeide verschil tussen de deelsectoren is dat lokale besturen vaker zelf de **inrichtende macht** zijn van musea, waardoor ze ook de grootste financiële verantwoordelijkheid op zich nemen. Bij vzw's neemt de Vlaamse overheid hierdoor een veel grotere verantwoordelijkheid dan bij openbare besturen (met uitzondering van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden die de regionale dienstverlenende rollen opnemen).

De **erfgoedbibliotheken** bevinden zich in een bijzondere situatie. Hoewel ze als erkende organisaties deel uitmaken van de cultureel-erfgoedsector, ontvangt momenteel slechts één erfgoedbibliotheek een werkingssubsidie. Het overgrote deel van de erfgoedbibliotheken is immers op decretale gronden **uitgesloten van werkingssubsidies** (zie 5.2.2).

4 KENMERKEN EN EVOLUTIES

4.1 EEN SECTOR IN TRANSITIE

De cultureel-erfgoedsector is een **dynamische en flexibele sector in volle transitie**. De veranderingen beperken zich niet tot de nieuwe tendensen in het Cultureelerfgoeddecreet (waarderen, participeren, integratie immaterieel erfgoed ...). De sector wil vooral een antwoord bieden op nieuwe verwachtingen en snelle maatschappelijke veranderingen: betrekken van de bevolking; veranderende bevolkingssamenstelling; streven naar duurzaamheid; nieuwe interesses en thema's; toenemende digitalisering ...

Tegelijkertijd is het voor veel organisaties niet evident de meer basale taken uit te voeren: collectiebeleid, bewaaromstandigheden, wetenschappelijk onderzoek, zakelijke werking ... Er blijft **grote druk op de basiswerking**, zowel voor het zelf uitvoeren van deze taken als het breed ondersteunen hiervan bij andere actoren.

Een kwalitatieve basiswerking is de basis waarop de rest van de werking gebouwd is. De versterking hiervan blijft een absolute prioriteit. **Vernieuwing en evolutie** zijn uiteraard levensnoodzakelijk voor de sector, maar ze mogen de druk op de basiswerking niet verhogen. Daarom is het belangrijk dat organisaties aan hun eigen tempo kunnen evolueren en eigen keuzes kunnen maken. In de meeste gevallen is het daarom wenselijk dat vernieuwing en evolutie door het beleid **eerder gefaciliteerd dan verplicht** wordt.

Zo is het heel positief dat het nieuwe decreet immaterieel erfgoed expliciet als een integraal onderdeel van cultureel-erfgoedwerking beschouwt en de opening maakt dat alle organisaties hier desgewenst op kunnen inzetten. Ook voor veel collectiebeherende organisaties betekent aandacht voor immaterieel erfgoed een meerwaarde en versterking. Dit mag evenwel geen verplichting worden, zoals de huidige Strategische Visienota deels lijkt op te leggen. Niet voor alle organisaties is aandacht voor immaterieel erfgoed even relevant of prioritair.

Het is dan ook belangrijk vooral **een aanmoedigend beleid** te voeren en **drempels weg te nemen**. Zeker met betrekking tot heel recente evoluties (bijvoorbeeld ook omtrent participeren en waarderen) moet vooral experiment en vernieuwing van de werking mogelijk gemaakt worden. Dit veronderstelt daarbij ook ruimte om te mislukken. De projectsubsidies binnen het nieuwe decreet bieden zeker mogelijkheden op dit vlak.

4.2 INCLUSIE EN MEERSTEMMIGHEID

Erfgoed is wat we als maatschappij belangrijk vinden en willen doorgeven aan een volgende generatie. Het maatschappelijke belang van de zorg voor en omgang met erfgoed staat dus centraal in cultureel-erfgoedwerking. Cultureel-erfgoedwerking is enkel zinvol wanneer een brede gemeenschap belang hecht aan het erfgoed en er mee betekenis aan geeft. Een **inclusieve en meerstemmige aanpak moet daarom het gehele beleid schragen**.

Zoals de minister-president opmerkt in zijn beleidsnota Cultuur vereist een inclusief geheugen dat **alle groepen en individuen een volwaardige plaats** hebben en dat **verschillende perspectieven aan bod** komen.

Alle geledingen van de maatschappij moeten zich in het erfgoed kunnen herkennen en hun stem hoorbaar kunnen maken.

Erfgoed speelt een belangrijke rol bij het opbouwen van individuele en gemeenschappelijke identiteiten. Cultureel-erfgoedwerking streeft ernaar dit op een **participatieve en meerstemmige manier** te doen. Het continu vernieuwen en bevragen van de betekenis van cultureel erfgoed is een belangrijk onderdeel van het levend houden ervan. Er wordt dan ook gestreefd naar een pluralistische houding die open staat voor **verschillende interpretaties**.

Cultureel-erfgoedorganisaties zijn vaak goed geplaatst om **nuance en perspectief** binnen te brengen in het maatschappelijke debat. Ze hebben een grote maatschappelijke geloofwaardigheid en erfgoedwerking is een grondstof voor andere beleidsdomeinen en initiatieven, zoals toerisme, gastronomie, onderwijs ...

Steeds meer organisaties denken hier kritisch over na en trachten inclusie en meerstemmigheid in de praktijk te vertalen, maar dit is geen evidente oefening. Organisaties moeten hierop blijven inzetten en moeten ook de ruimte krijgen om dit te doen. Het delen van op dit vlak opgedane kennis en ervaring is hiervan een belangrijk onderdeel. Voor de commissie is deze focus daarom een **aandachtspunt doorheen alle aspecten van cultureel-erfgoedwerking**.

4.3 SAMENWERKING, NETWERKING EN AFSTEMMING

Samenwerking en netwerking zijn sleutelwoorden voor de sector. De verwevenheid van organisaties en werkingen is essentieel om het Vlaamse cultureel-erfgoedveld te begrijpen. Door de relatief beperkte schaalgroottes zijn in de praktijk alle organisaties, ook de grotere, aangewezen op samenwerking en netwerking.

Er blijven evenwel **heel grote mogelijkheden tot intensievere samenwerking** op diverse gebieden: collectie-afstemming, depotbeleid, onderzoek, digitalisering, publiekswerking, zakelijke werking, gezamenlijke profilering ... Het collectieve potentieel van de cultureel-erfgoedorganisaties is enorm, ook internationaal.

Het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid zet al langer in op het mogelijk maken en bevorderen van samenwerking en netwerking, al blijven er in de praktijk heel wat **drempels en praktische moeilijkheden**.

De Strategische Visienota biedt een uitstekende gelegenheid om op dit vlak accenten te leggen en te verzekeren dat hier bij de beoordeling op een correcte manier mee wordt omgegaan. In de meeste gevallen kan dat door samenwerking actief mogelijk te maken én -ook financieel- te honoreren. Samenwerking en netwerking moeten daarom **ten volle tot uiting** kunnen komen **in de aanvraag en opvolging** van werkingssubsidies.

In andere gevallen wordt van de overheid **een meer sturende rol** verwacht. In de meeste gevallen gebeurt sturing best overkoepelend, door regels op te leggen (bv. de nieuwe decretale bepalingen over goed bestuur) of door bepaalde thema's op de agenda te zetten (bv. door impulssubsidies of accenten in de Strategische Visienota). De impulssubsidies voor waardering en digitalisering/inventarisering zijn op dat vlak een goed voorbeeld van hoe dit kan werken: de overheid zet een item mee op de agenda en stuurt aan op

samenwerking en standaardisering. Met name bij de impulssubsidies waardering was er daarbij ook een duidelijke rol voor het steunpunt en voor de overheid zelf.

In het verleden werd ook sturend opgetreden **op organisatieniveau**, onder meer door aan te sturen op het oprichten van samenwerkingsverbanden of naar fusies, vooral met het oog op schaalvergroting. In de praktijk blijkt wel dat hier **omzichtig mee omgesprongen** moet worden. Nauwe samenwerking die niet organisch groeit, is niet evident om te consolideren en moet zeker tijd krijgen om te groeien.

Voor een aantal onderwerpen wordt een **expliciete regierol** van de overheid verwacht. De overheid bouwt deze momenteel reeds uit op het vlak van **depotbeleid** (zie 6.1.2). In het verlengde van de visienota rond dit onderwerp verwacht de commissie ook op het vlak van **digitaal beleid** een (geëxpliciteerde) regierol van de Vlaamse overheid (zie 6.3.1).

4.4 BELANG MONITORING EN KENNISDELING

Vlaamse cultureel-erfgoedorganisaties hebben een grote nood aan informatie en data om zich te positioneren binnen het cultureel-erfgoedveld, ook internationaal. Er zijn evenwel **erg weinig gegevens beschikbaar**, waardoor benchmarken in de praktijk moeilijk is.

Ten gevolge van de zogenaamde bovenbouw oefening is de dataverzameling door FARO, het steunpunt, stopgezet. Deze taak zal overgenomen worden door het departement, maar voorlopig zijn hiervan nog geen resultaten.

De commissie benadrukt dat hier een grote verantwoordelijkheid ligt voor het departement. Dataverzameling is niet enkel belangrijk voor het departement zelf, in kader van controle en beleid, het is ook cruciaal voor de sector zelf. De commissie rekent dan ook op de **uitbouw van een kwaliteitsvol databeleid**.

Algemeen geldt dat de overheid over veel informatie beschikt die relevant kan zijn voor de sector en dat er voldoende aandacht moet zijn voor het ontsluiten en delen hiervan. Uiteraard geldt dit ook voor **kennisdeling binnen de sector** zelf. Organisaties kunnen heel veel leren van elkaar, zonder de kost van allemaal hetzelfde traject te moeten doorlopen. Op zich is hiervoor vaak openheid, maar ontbreken de middelen of zijn er praktische belemmeringen. Op langere termijn is dit nochtans bijzonder kostenefficiënt. De commissie ziet ook een taak voor het steunpunt in het verder faciliteren van deze kennisuitwisseling.

5 DE CULTUREEL-ERFGOEDSECTOR

Met de term 'cultureel-erfgoedsector' worden in deze context alle organisaties bedoeld die structureel ondersteund worden via het Cultureelerfgoeddecreet.

Bij de organisaties die zelf een collectie beheren, wordt een onderscheid gemaakt tussen musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken. Deze organisaties kunnen ingedeeld worden bij het landelijke en regionale niveau. Sinds het nieuwe decreet kunnen ze ook aangeduid worden als cultureel-erfgoedinstelling.

Bij de dienstverlenende organisaties, die in hoofdzaak anderen ondersteunen in hun werking, wordt een onderscheid gemaakt tussen landelijke en regionale werking. Daarnaast bevat het decreet specifieke bepalingen omtrent de ondersteuning van het steunpunt en de organisatie immaterieel cultureel erfgoed.

Een organisatie kan op het decreet van 2017 tegelijkertijd een werkingssubsidie ontvangen voor een collectiebeherende en een dienstverlenende werking.

5.1 EIGENHEID WERKING EN ORGANISATIES

De opdeling van de sector in het decreet is op zich coherent. Het is heel positief dat gestreefd wordt naar een gemeenschappelijk kader, terwijl toch getracht wordt de eigenheid van de deelsectoren te respecteren. Dit is ook noodzakelijk om te garanderen dat er **voldoende openheid is voor verschillende types werkingen**: immaterieel erfgoed is geen roerend erfgoed, collectiebeheer is geen dienstverlening en een archief is geen museum of erfgoedbibliotheek. Het is belangrijk dat daarbij voor alle deelsectoren rekening gehouden wordt met internationale evoluties en tendensen.

Niet enkel deelsectoren ontwikkelen verschillende werkingen, ook individuele organisaties kunnen sterk van elkaar verschillen. Organisaties leggen eigen accenten en geven een eigen invulling aan de decretale opdrachten. Bovendien bevinden heel wat werkingen zich op de grens met andere disciplines of domeinen. Zo ontwikkelen organisaties soms tegelijk een kunsten- en erfgoedwerking en beheren ze zowel museale, archivalische als boekcollecties. Het is belangrijk dat de verschillende aspecten van deze **'hybride' werkingen voldoende tot hun recht** kunnen komen in de beoordeling. Ook bij dienstverlenende organisaties die een collectie beheren (maar daarom niet alle functies ten volle uitvoeren), moet aandacht zijn voor deze verschillende aspecten van de werking.

Uiteraard is het daarbij belangrijk dat voldoende duidelijk is welke onderdelen wél onder de gesubsidieerde werking vallen en welke niet.

5.2 COLLECTIEBEHERENDE ORGANISATIES

De omvang van de werkingssubsidies is verbonden met het belang/de kwaliteit en de omvang van de collectie en de werking. Afhankelijk hiervan kan een collectiebeherende organisatie aangeduid worden als cultureel-erfgoedinstelling (naar analogie met de kunsteninstellingen) of ingedeeld worden bij het landelijke of regionale niveau. Organisaties die een kwaliteitslabel hebben zonder ingedeeld te zijn, ontvangen geen werkingssubsidie op het decreet, maar kunnen wel projectsubsidies aanvragen. Voor werkingssubsidies wordt hier verwacht dat de lokale overheden verantwoordelijkheid nemen.

5.2.1 Cultureel-erfgoedinstellingen

De procedure voor de aanduiding van cultureel-erfgoedinstellingen werd in 2018 voor het eerst doorlopen en liep uiteindelijk af op een sissser. Ondanks een positief advies van de internationale beoordelingscommissie voor vijf van de zeven aanvragen besliste de Vlaamse Regering geen enkele nieuwe instelling aan te duiden (bijkomend bij de twee instellingen van de Vlaamse Gemeenschap, die decretaal aangeduid zijn).

Deze **teleurstellende start** neemt niet weg dat het **nieuwe concept van de cultureel-erfgoedinstellingen een meerwaarde kan betekenen** voor het cultureel-erfgoedveld. Uiteraard veronderstelt dit wel dat de criteria zo ingevuld worden, dat het ook realistisch is dat organisaties hieraan kunnen beantwoorden. Organisaties die aanduiding ambiëren, moeten hierin ook begeleid kunnen worden.

Op de invulling van de cultureel-erfgoedinstellingen moet nog een **duidelijke visie** ontwikkeld worden, die ook de sector als geheel versterkt. Daarbij moet o.m. scherper gesteld worden:

- Wat is precies de taak van de instellingen?
- Hoe verhouden zij zich tot de Vlaamse Gemeenschap?
- Wat is de impact als organisaties die niet beheerd worden door de Vlaamse Gemeenschap aangeduid worden als cultureel-erfgoedinstelling? Welke verantwoordelijkheden zal de Vlaamse overheid bijvoorbeeld nemen en welke verwachting zal ze stellen wanneer een stedelijke organisatie aangeduid wordt?
- Wat is de verhouding tussen de instelling en de andere gesubsidieerde organisaties? Wat is de verhouding tussen de instellingen en het veld?

Voor de commissie is het daarbij cruciaal dat de cultureel-erfgoedinstellingen niet enkel een **sterke internationale werking** ontwikkelen, maar ook een **duidelijke voortrekkersrol** spelen. De cultuurbrede benadering mag niet betekenen dat cultureel-erfgoedinstellingen los komen te staan van andere cultureel-erfgoedorganisaties. Indien de cultureel-erfgoedinstellingen geïsoleerd benaderd worden, dreigt dit de bestaande onevenwichten alleen maar te versterken, zeker als het een zuiver museaal verhaal wordt. Ook het departement moet overigens voldoende continuïteit garanderen tussen de opvolging van de cultureel-erfgoedinstellingen en de andere cultureel-erfgoedorganisaties.

Zoals reeds opgemerkt bij de evaluatie van de voorbije ronde gebeurt de aanduiding van cultureel-erfgoedinstellingen in de toekomst best voldoende tijd (bijvoorbeeld een jaar) vóór de grote cultureel-erfgoedronde. Dit ontlast niet enkel de procedure, het maakt het voor de organisaties ook mogelijk met de aanduiding ten volle rekening te houden bij het aanvragen van werkingssubsidies.

5.2.2 Landelijke en regionale indeling

Uit de voorbije ronde blijkt dat er wel wat problemen zijn met het onderscheid tussen 'landelijke' en 'regionale' indeling. Zo lijken de **grenzen tussen de indelingsniveaus** soms nog verschillend geïnterpreteerd te worden. De term 'regionaal' werkt daarbij verwarrend. In andere contexten wordt gesproken van 'bovenlokaal'.

De geplafonneerde werkingssubsidie voor regionale organisaties staat bovendien niet in verhouding tot de criteria waaraan de regionale ingedeelde organisaties decretaal moeten voldoen. De vraag moet daarbij gesteld worden of het **onderscheid tussen landelijke en regionale indeling** (op termijn) wel voldoende meerwaarde biedt. Dit onderscheid mag dus **in zijn geheel kritisch herbekeken** worden, zoals ook het departement vooropstelt in haar evaluatie van de voorbije ronde.

Vanuit een integrale aanpak is het daarnaast cruciaal dat **alle organisaties met een kwalitatieve cultureel-erfgoedwerking** van voldoende omvang en reikwijdte, een werkingssubsidie op het Cultureelerfgoeddecreet

kunnen ontvangen. Momenteel sluit het decreet een aantal erkende organisaties bij voorbaat uit van subsidiëring (op basis van artikel 48 van het decreet). Dit lijkt vooral ingegeven door financiële motieven.

De **bepalingen omtrent een op zichzelf staande werking** in artikel 48 zijn bovendien **onduidelijk**, zeker omdat het decreet hier zelf uitzonderingen op voorziet (voor stadsarchieven in centrumsteden). De bepalingen werden in de voorbije ronde ook niet toegepast in overeenstemming met de Memorie van Toelichting bij het decreet (een volgens de Memorie van subsidie uitgesloten stadsarchief wordt toch gesubsidieerd). Hier zou duidelijkheid over moeten zijn, vanuit een coherente visie op de noden van en effecten op de sector.

5.2.3 Kwaliteitslabel

Het Cultureelerfgoeddecreet voorziet voor de verschillende types collectiebeherende organisaties 'een kwaliteitslabel' (ook vaak 'erkenning' genoemd). Dit kwaliteitslabel is een bewijs van kwalitatief beantwoorden aan basisnormen, ook naar overheden of andere actoren. Het is ook een voorwaarde om op het decreet werkingsubsidies te kunnen ontvangen als collectiebeherende organisatie.

Dit blijft een **waardevol instrument** voor het verzekeren van een kwalitatieve basiswerking. Ook voor andere deelsectoren en types werking kan het interessant zijn dit soort certificering te bekijken. Op het vlak van immaterieel erfgoed kan de opname in het 'Inventaris Vlaanderen' als een soortgelijke kwaliteitsgarantie beschouwd worden.

5.3 DIENSTVERLENENDE ORGANISATIES

Het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet rationaliseert de bestaande regelgeving voor ondersteunende werkingen. Naast het steunpunt bestaan twee soorten dienstverlenende organisaties:

- de landelijke dienstverlenende rollen: de organisaties die op het vorige decreet vielen onder de regelgeving voor expertisecentra, organisaties volkscultuur, organisaties voor internationale profilering van kunstcollecties, de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en het beheer van de Archiefbank Vlaanderen
- de regionale dienstverlenende rollen: de organisaties die op het vorige decreet vielen onder de regelgeving voor cultureel-erfgoedconvenants met intergemeentelijke samenwerkingsverbanden en de subsidiëring voor steden op basis van beleidsprioriteiten

Een algemene opmerking met betrekking tot de dienstverlening door gesubsidieerde organisaties is dat het **financiële model achter de dienstverlening** duidelijk moet zijn: welke dienstverlening is gratis en welke betalend? Hierbij moet wel voldoende flexibiliteit verzekerd worden. Bij het bepalen van eventuele regels moet de impact ook duidelijk zijn voor alle types dienstverlening door gesubsidieerde -ook collectiebeherende- organisaties.

5.3.1 Steunpunt cultureel erfgoed

Door de reorganisatie van de bovenbouw was de positie van FARO in de voorbije aanvraagronde erg onduidelijk. De **positionering van het steunpunt** moet verder uitgeklaard worden, tegenover de dienstverlenende organisaties en de organisatie immaterieel cultureel erfgoed, maar ook tegenover de transversale steunpunten (zie ook 6.2).

Het decretale takenpakket en de potentiële doelgroep van het steunpunt zijn **erg breed**. Het steunpunt moet expertise hebben over alle deelsectoren en alle aspecten van cultureel-erfgoedwerking en moet eigenlijk alle actoren die met cultureel erfgoed bezig zijn ondersteunen: groot en klein, gesubsidieerd en niet gesubsidieerd, professioneel en niet-professioneel ... Tegelijk moet FARO zijn dienstverlening afstemmen met een veelheid van spelers in het cultureel-erfgoedveld: de landelijke en regionale dienstverleners, Cultuurloket, Demos, het nieuwe steunpunt bovenlokale werking OP/TIL ...

Mede door deze onduidelijke taakstelling is het voor de actoren niet altijd duidelijk waarvoor ze op het steunpunt kunnen rekenen en waarom bepaalde keuzes gemaakt worden. De overheid zou hier meer **duidelijkheid** moeten over **scheppen**, maar de commissie moedigt ook de organisatie zelf aan **scherpere keuzes** te maken. Het is onmogelijk alles voor iedereen te betekenen. Voor de commissie lijkt het wenselijk dat het steunpunt zich in eerste instantie richt op de gesubsidieerde en erkende sector.

Zoals reeds aangegeven bij de evaluatie van de voorbije ronde wordt de duidelijke positionering van het steunpunt bemoeilijkt door de gezamenlijke indiendatum met de andere organisaties. Het steunpunt zou bij voorkeur voldoende tijd **vóór de grote ronde** indienen.

5.3.2 Landelijke dienstverlenende rollen

De rationalisering van de bepalingen omtrent dienstverlening in het decreet is zeker een goede zaak, maar moet zich wel nog **verder uitkristalliseren**. In aanloop naar de aanvraagronde werd bij bepaalde organisaties ook aangestuurd op fusies en schaalvergroting. De doorgevoerde fusies moeten door de betrokken organisaties in grote mate nog verwerkt worden. Dit vraagt nazorg en ondersteuning gedurende de komende beleidsperiode.

In afstemming met de andere dienstverlenende actoren binnen en buiten het Cultureelerfgoeddecreet moet het netwerk rond dienstverlening nog verder vorm krijgen. Er is een nood aan **sterke, decentrale dienstverlening** voor gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde organisaties en actoren, zowel thematisch als methodologisch. De nood moet wel altijd voldoende duidelijk aangetoond zijn en de aangeboden dienstverlening moet een duidelijke versterking betekenen voor het uitvoeren van de functies.

De aan de dienstverlenende organisaties **toegekende middelen zijn vaak niet in verhouding tot de vastgestelde noden**. Omwille van wijzigende taken en historische evoluties is het subsidiebedrag uit de vorige beleidsperiode niet altijd de beste indicator om op verder te bouwen. Er moet in eerste instantie vertrokken worden van de bestaande noden en de kwaliteit van de aanvraag, in combinatie met de kwaliteit van de reeds bestaande werking.

In de toekomst moet verder **uitkristalliseren waar de grote noden aan ondersteuning liggen**, zowel bij de gesubsidieerde als de niet-gesubsidieerde organisaties en actoren (gemeenschappen, vrijwilligers, verzamelaars ...).

In het nieuwe decreet is het voor het eerst mogelijk dat **ook collectiebeherende organisaties werkingssubsidies** ontvangen **voor een dienstverlenende rol**. In de praktijk blijkt het voor deze organisaties nog moeilijk zich te positioneren en te beantwoorden aan de decretale criteria. De decretale verwachtingen liggen -terecht- hoog, het is **niet evident voor collectiebeherende organisaties om hieraan te beantwoorden**.

Via projectsubsidies kan een groeipad uitgestippeld worden voor collectiebeherende organisaties die een dienstverlenende rol willen opnemen.

5.3.3 Regionale dienstverlenende rollen

De regionale dienstverlenende rollen zijn de enige organisaties die **geen deel** uitmaakten **van de grote erfgoedronde**. Hun timing is gebonden aan de gemeentelijke legislaturen. Door het regelgevend kader voor intergemeentelijke samenwerkingsverbanden lijkt dit ook moeilijk anders te kunnen.

Daardoor worden deze aanvragen pas ingediend op 1 april 2020, voor de beleidsperiode 2021-2026. Het nadeel hiervan is dat de regionale dienstverlenende rollen niet gelijktijdig met de anderen aan de meet komen en geen deel uitmaken van de grote financiële beslissing over de sector. Het voordeel hiervan is dat de regionale dienstverlenende rollen zowel voeling kunnen houden met de prioriteiten van de lokale besturen als met de brede cultureel-erfgoedsector. Dit lijkt in deze context dan ook **de beste oplossing**.

Het decreet koppelt de regionale dienstverlenende rol in een aantal grote steden aan een **reeds op het decreet gesubsidieerde collectiebeherende instelling**. Deze organisaties hebben daardoor twee verschillende beleidsperiodes en overeenkomsten op het Cultureelerfgoeddecreet. Dat is geen evidente manier van werken. Het voornaamste is evenwel dat voldoende duidelijk is welke onderdelen van de werking onder welke subsidie vallen, zonder dat dit tot kunstmatige scheiding leidt. Het is normaal dat dit in een eerste fase nog een zoekproces is, maar dit moet wel zeker opgevolgd worden.

5.4 ORGANISATIE IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED

Op het Cultureelerfgoeddecreet wordt enkel de organisatie immaterieel cultureel erfgoed ondersteund voor het **uitvoeren van de functies voor immaterieel erfgoed**. Heel wat landelijke en regionale dienstverlenende organisaties zetten in hun werking ook expliciet in op immaterieel erfgoed. Zij bundelen hun krachten met de organisatie immaterieel cultureel erfgoed (en met andere organisaties) in de domeinnetwerken.

Het **huidige subsidiebedrag** van de organisatie immaterieel cultureel erfgoed is **niet in verhouding tot het decretale takenpakket**. Daarom zijn in de beheersovereenkomst erg scherpe keuzes gemaakt, waardoor een aantal basistaken slechts in beperkte mate in de doelstellingen werd opgenomen. Projectsubsidies kunnen deze leemte slechts ten dele opvangen. Er moeten dus structurele oplossingen komen voor de huidige mismatch tussen decretale doelstellingen en toegekende middelen.

6 DE CULTUREEL-ERFGOEDWERKING

Cultureel-erfgoedwerking zijn alle handelingen en processen die bijdragen aan de kwalitatieve zorg voor en omgang met roerend en immaterieel erfgoed. Dit punt behandelt achtereenvolgens de zogenaamde '5 functies', de dienstverlening en de transversale taken. Een algemene vaststelling daarbij is dat de kwalitatieve cultureel-erfgoedwerking bij veel organisaties nog steeds onder druk staat (zie 4.1).

6.1 DE VIJF FUNCTIES

Het Cultureelerfgoeddecreet onderscheidt vijf functies die het omschrijft als '**basistaken in cultureel-erfgoedwerking**'. Deze vijf functies zijn oorspronkelijk gebaseerd op de museumdefinitie van ICOM, maar zijn geherformuleerd en verbreed. Voldoende oog houden voor de verschillen tussen deelsectoren bij de interpretatie van deze functies blijft een voortdurend aandachtspunt. (zie 5.1)

6.1.1 Herkennen en verzamelen

⇒ *het benoemen, in kaart brengen, registreren, documenteren, waarderen, verwerven, selecteren en herbestemmen van cultureel erfgoed (CED, art. 3)*

Door het uitgebreide netwerk aan erfgoedorganisaties in Vlaanderen is er veel erfgoed benoemd en in kaart gebracht, ook buiten collectiebeherende organisaties. Op het vlak van **registratie** is er bij veel organisaties evenwel een achterstand, die in sommige gevallen nog toeneemt. Het is positief dat de mogelijkheid bestaat om hier via impulssubsidies op in te zetten. Om de resultaten te bestendigen, moet wel verzekerd worden dat niet opnieuw grote achterstanden worden opgebouwd.

De voorbije jaren was er veel aandacht voor **collectiewaardering**, mede mogelijk gemaakt door projectsubsidies. Dit is een mooi voorbeeld van hoe het beleid, ondersteund door het steunpunt, sturend kan optreden door actoren te faciliteren, te ondersteunen en aan te zetten tot samenwerking. (Gezamenlijke) waarderingstrajecten zijn erg waardevol om te komen tot een doordacht collectiebeleid. Deze aandacht mag niet verloren gaan (ook niet voor regionale organisaties), zodat het waarderingsinstrument ook effectief en doeltreffend geïmplementeerd wordt in de cultureel-erfgoedsector. Het steunpunt heeft een blijvende rol te vervullen bij deze inbedding.

Collectievorming blijft voor veel organisaties een uitdaging, zowel op het vlak van verzamelen als op het vlak van afstoting/herbestemming. Sommige organisaties worden geconfronteerd met een grote toevloed aan objecten en documenten, voor anderen zijn de budgetten dan weer ontoereikend om de kerncollecties door verwerving aan te vullen.

Afstoting en herbestemming staan bij zowat alle organisaties nog in de kinderschoenen. Doordat veel collecties publiek bezit zijn, is dit vaak (ook juridisch) niet evident. Hier is veel nood aan doordacht beleid. Veel organisaties beheren bijvoorbeeld historische collecties die niet meer aansluiten bij het huidige collectieprofiel. Deze collecties beheren kost veel geld en er is een continue druk op de bestaande depotruimte. Meer doorgedreven inzet op afstoting en herbestemming, in samenspraak met besturen en cultureel-erfgoedgemeenschappen, kan hier ten dele een antwoord op bieden. Dit veronderstelt duidelijke **collectieafspraken** tussen organisaties. De beleidsnota Cultuur benadrukt terecht de nood aan een afgestemd collectie- en bewaarbeleid. Ook omtrent maatschappelijke en deontologische vraagstukken is er voor dit onderwerp nood aan afstemming (o.m. rond roofkunst en restitutie).

Niet alle organisaties beschikken momenteel over een kwalitatief **collectiebeleidsplan**. Dit is niet alleen een basisvereiste voor het voeren van een eigen collectiebeleid, het is ook een voorwaarde om afstemming met anderen over collectievorming en -mobiliteit mogelijk te maken.

Zeker voor museale collecties/objecten is er nog onvoldoende een beeld van de beheerde/bestaande collecties (ook niet op collectieniveau). In tegenstelling tot voor archieven en bibliotheken zijn er hier weinig initiatieven voor een centrale registratie. De provinciale databanken boden hier wel een aanzet toe. Het samenbrengen van deze databanken op Vlaams niveau biedt de mogelijkheid om hier verdere stappen in te zetten. Een **gecentraliseerd zicht op collecties** kan een belangrijk werkinstrument zijn om afstemming en samenwerking mogelijk te maken. Zo kan makkelijker afgestemd worden over verzamel- en afstotingsbeleid en over collectiemobiliteit (zowel structureel als projectmatig/voor tentoonstellingen). Momenteel zijn er evenwel weinig zichtbare overlegkanalen voor overleg over collectievorming en -afstemming. In de archiefsector ontwikkelen de culturele archiefinstellingen met Archiefpunt wel een mogelijk interessant initiatief om hierrond een netwerk op te zetten.

Een meer doorgedreven inzet op (structurele en projectmatige) **collectiemobiliteit** zou een grote meerwaarde zijn voor de gehele sector. Binnen de sector zijn er op dit vlak nog veel mogelijkheden, ook voor samenwerking tussen grote en kleine organisaties en over deelsectoren heen.

Ook de samenwerking met actoren buiten de sector kan veel intenser. De Vlaamse Regering en de beleidsnota wijzen daarbij terecht op het belang van goede afstemming met **private verzamelaars**. In de praktijk is er al heel wat overleg en afstemming, maar er is behoefte aan een duidelijk kader. Wanneer publieke middelen worden ingezet voor registratie of digitalisering van private collecties moet bijvoorbeeld de publieke beschikbaarheid van de collecties op termijn gegarandeerd zijn (bv. door overdracht aan een collectiebeherende organisatie). Opname in een tentoonstelling van private werken doet ook vaak de waarde van deze werken stijgen. Dat geldt zeker voor de beeldende kunsten, maar is daar niet toe beperkt. Bij collectieverwerving is er daarnaast vaak concurrentie met privéverzamelaars. De sector zou gemeenschappelijke standpunten moeten innemen over hoe hiermee best om te gaan.

Uiteraard is voor collectiemobiliteit ook internationale samenwerking cruciaal. Het Regeerakkoord van de Vlaamse Regering en de beleidsnota van de minister-president wijzen in dat verband terecht op de nood aan een regeling voor **internationale bruiklenen** (zie 9.2.2).

6.1.2 Behouden en borgen

⇒ *het verzekeren van het voortbestaan van cultureel erfgoed door het in adequate omstandigheden te bewaren, te conserveren, te restaureren, te actualiseren, te borgen en door te geven (CED, art. 3)*

Het voorbije decennium zetten collectiebeherende organisaties en (stads)besturen belangrijke stappen voor het **verbeteren van het behoud**, zowel in de presentaties als in de depots. De noden blijven evenwel hoog. Alle deelsectoren kampen met een tekort aan depotruimte. De actieve rol die de provincies hier de voorbije jaren in opnamen betekende een grote meerwaarde. De commissie is verheugd dat het Vlaamse Regeerakkoord deze **regierol** expliciet opneemt en hier ook het afstemmen van het collectiebeleid aan koppelt. Het regeerakkoord stelt hierbij terecht samenwerking met onroerend erfgoed voorop, maar ook andere sectoren hebben soortgelijke uitdagingen.

De commissie wijst er daarbij op dat er niet enkel nood is aan **fysieke depotruimte**, maar ook aan de **inrichting van depots** en **voldoende personeelsinzet** om de werking te garanderen. In dit kader kan ingezet worden op een slim netwerk van depots en depotexpertise, gericht op specialisatie en competentiedeling tussen depotmedewerkers.

Op het vlak van **borgen van immaterieel erfgoed** werden er het voorbije decennium nog grotere stappen gezet. Immaterieel erfgoed maakt nu volwaardig deel uit van het cultureel-erfgoedbeleid. Er blijft evenwel een kloof tussen het behouden van roerend erfgoed en het borgen van immaterieel erfgoed. Organisaties zijn nog op zoek hoe ze op een geïntegreerde manier met dit thema om kunnen gaan, onder meer in collectieplannen. Het is belangrijk dat het geïntegreerde erfgoedbeleid ook op dit vlak ten volle wordt geïmplementeerd.

6.1.3 Onderzoeken

⇒ *het onderzoeken van cultureel erfgoed en van cultureel-erfgoedwerking of het stimuleren en faciliteren ervan (CED, art. 3)*

Onderzoeken blijft een van de meest kwetsbare functies binnen cultureel-erfgoedwerking. Zowel binnen de structurele werking als meer projectmatig is hier binnen de organisaties weinig ruimte voor. Nochtans bestaat er een heel reële behoefte aan kwalitatief erfgoedgerelateerd onderzoek, waar de academische mogelijkheden geen antwoord op bieden. Het gaat bv. om onderzoek op vlak van waardering, deselectie, geavanceerde restauratietechnieken ... Dit onderzoek moet academisch onderbouwd zijn, maar het is wel expliciet gericht op een erfgoeddoel.

Sinds de stopzetting van het Max-Wildiersfonds bestaan er eigenlijk geen kanalen meer voor dit soort onderzoek. De federale musea (wetenschappelijke instellingen) kunnen voor projecten in samenwerking met academische instellingen via de zogenaamde TWIN-projecten een beroep doen op Belspo-middelen. Er is nood aan iets soortgelijks aan Vlaamse kant. De verbreding van de projectsubsidies in het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet biedt op dat vlak zeker mogelijkheden, die de organisaties nog verder moeten verkennen.

Binnen de sector zouden de noden op vlak van onderzoek ook meer in kaart gebracht en afgestemd moeten worden. Verder **doorgedreven samenwerking** biedt hier zeker nog winstmogelijkheden (zie ook 4.3).

6.1.4 Presenteren en toeleiden

⇒ *het delen van cultureel erfgoed met het grote publiek of met specifieke doelgroepen via presentatie, toeleiding, educatie en door het beschikbaar te maken voor raadpleging en gebruik (CED, art. 3)*

Presenteren is de functie waarvoor het makkelijkst via andere wegen middelen gevonden kunnen worden (o.m. via toerisme, zie punt 10). Hiervoor zijn er in andere cultuursectoren ook kanalen als de tax-shelter. De vraag moet gesteld worden of dit ook voor cultureel erfgoed een opportuun werkmiddel kan zijn.

Het Cultureelerfgoeddecreet stelt voor musea **concrete richtcijfers** voorop op het vlak van **publieksbereik**. De praktijk leert dat met name heel wat regionale musea die niet halen. Een kwalitatieve communicatieve werking zou daarbij een groot verschil kunnen maken, want dit is vaak een knelpunt. Net dit soort organisaties heeft evenwel niet de middelen om op dit vlak een schaalvergroting te maken. Hier ligt een taak voor ondersteunende organisaties, zoals het steunpunt en Cultuurloket.

Voor bijna alle organisaties geldt dat er op het vlak van **online-werking** nog een hele weg te gaan blijft, zowel voor wat betreft communiceren, presenteren, (her)gebruiken als participeren. Veel organisaties weten daarbij niet hoe ze zich moeten verhouden tot de regelgeving met betrekking tot auteursrechten en de GDPR-

regelgeving omtrent de vertrouwelijkheid van persoonsinformatie. Dit bemoeilijkt, zeker in een digitale omgeving, vooral het delen van archivalisch en documentair erfgoed.

6.1.5 Participeren

⇒ *het actief betrekken van de maatschappij bij de cultureel-erfgoedwerking (CED, art. 3)*

Participeren is een **nieuwe functie binnen het decreet**. Het is een belangrijk thema, maar zowel de organisaties als de overheid zijn zoekende omtrent de precieze invulling ervan. Om dit verder te ontwikkelen is er nood aan ruimte voor experiment en visie. Een duidelijk uitgewerkte beleidsvisie op dit punt, zoals voor digitalisering, is dan ook wenselijk. Er zou ook kunnen gewerkt worden aan een participatiescan, zoals die nu al bestaat voor diversiteit. Ook kennis van internationale goede voorbeelden moet meer binnengebracht worden. Hier ligt een mogelijke taak voor het steunpunt.

Participeren staat niet op zich, het loopt doorheen de andere functies. In dat opzicht lijkt participeren eigenlijk meer op transversale taken als digitaal beleid, maatschappelijke en culturele diversiteit en duurzaamheid. Dit zijn punten die het decreet niet vermeldt als afzonderlijke functies, maar als belangrijke punten die betrekking hebben op alle functies (zie verder, 6.3). Bij een herziening van het decreet zou bekeken moeten worden of ook participeren beter gezien wordt als een onderdeel van deze 'transversale taken'.

6.2 DIENSTVERLENING

Heel wat organisaties hebben als (deel- of hoofd-)taak het praktisch en inhoudelijk **ondersteunen van anderen bij het uitvoeren van de vijf functies**. De dienstverlening kan zich daarbij zowel richten op de gesubsidieerde sector als op het brede -en erg diverse- cultureel-erfgoedveld. Veel dienstverlening richt zich bijvoorbeeld op organisaties, gemeenschappen en personen die professionele cultureel-erfgoedwerking **niét** als kerntaak hebben: lokale organisaties, scholen, kerkfabrieken, onderwijsinstellingen, ondernemers en vrije beroepen, cultureel-erfgoedgemeenschappen, heem- en familie kundigen ...

De dienstverlening wordt opgenomen door een veelheid aan organisaties, binnen en buiten het decreet. De Vlaamse overheid neemt ook op andere vlakken een belangrijke taak op, op het vlak van ondersteuning: de inventaris Vlaanderen voor immaterieel erfgoed, het topstukkenbeleid, het beheren en ter beschikking stellen van de collectie van de Vlaamse Gemeenschap ... (zie 9.2)

De sterk uitgebouwde dienstverlening is dan ook een van de sterktes van het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid. Recente evoluties hebben de dienstverlening **voor veel actoren** evenwel **onoverzichtelijk** gemaakt:

- **de herschikking van de dienstverlening** in het Cultureelerfgoeddecreet en de doorgevoerde fusietrajecten. Deze trajecten moeten zich ten dele nog vertalen in concrete dienstverlening;
- **de overdracht van de provinciale dienstverlening**. Het is op veel vlakken nog onvoldoende duidelijk hoe de vroegere provinciale dienstverlening precies gecontinueerd zal worden (zie 8.1);
- **de reorganisatie van de 'bovenbouw'**. De taken van de sectorale (FARO) en transversale (o.m. Cultuurloket en Demos) steunpunten werd geherdefinieerd. Het is evenwel onvoldoende duidelijk hoe dit zich vertaalt in de concrete dienstverlening voor de sector (zie ook 5.3.1).

Voor al deze punten moet de **taakverdeling scherp gesteld én gecommuniceerd** worden.

In het vorige decreet hadden daarnaast alle collectiebeherende organisaties een expliciete rol op het vlak van expertisedeling. Deze taak is in het nieuwe decreet vervangen door de mogelijkheid een dienstverlenende rol aan te vragen. Voorlopig zijn er evenwel slechts vier organisaties met een erkenning als collectiebeherende organisatie die een dienstverlenende rol opnemen. De vraag blijft daarbij of de dienstverlening in kader van een collectiebeherende werking decretaal wel voldoende gehonoreerd wordt.

6.3 TRANSVERSALE TAKEN

Het Cultureelerfgoeddecreet stelt voor collectiebeherende organisaties een aantal **transversale taken** voorop die vertaald worden in decretale criteria. De commissie stelt evenwel dat deze taken relevant zijn voor alle types cultureel-erfgoedwerking. Dit kan bij een decreetswijziging eventueel herbekeken worden. Hier worden deze punten in ieder geval globaal, voor de gehele sector, behandeld.

6.3.1 Digitaal beleid

De sector staat voor **grote uitdagingen op digitaal vlak**, die ook de grotere organisaties niet alleen kunnen aanpakken. Cultureel-erfgoedorganisaties hebben zowel nood aan hands-on ondersteuning bij de eigenlijke digitaliseringsprocessen als aan ondersteuning bij het ontwikkelen van een digitaliseringsbeleid op maat van de organisaties. Daarbij is belangrijk dat er ook binnen de organisaties kennisopbouw gebeurt, zodat ze niet enkel aangewezen zijn op externe expertise. Dit is ook een voorwaarde om als sector tot een **gemeenschappelijke visieontwikkeling** te komen. De organisaties zetten hier nu nog onvoldoende op in. De sector zou als geheel een duidelijke digitale strategie moeten ontwikkelen, ook rekening houdend met kleinere organisaties en verspreide collecties.

Het **Vlaams Instituut voor Archivering (VIAA)** speelt evident een **centrale rol in het digitale beleid**. Zeker na de doorgevoerde fusie met Packed en Lukasweb kan VIAA beschouwd worden als het cultureel-erfgoedinstituut voor digitaal beleid. Ook de collecties van mediaorganisaties die VIAA beheert zijn immers cultureel-erfgoedcollecties. De organisatie kan wel **nog sterker evolueren naar een netwerkorganisatie** die vertrekt vanuit de noden van de betrokken sectoren. Inspraak in de prioriteiten bij het digitaliseren en vlotte toegang tot de eigen gedigitaliseerde collecties moeten daarbij steeds gegarandeerd zijn.

Met de **visienota** 'Een Vlaams cultuurbeleid in het digitale tijdperk' zet het Vlaamse beleid een aantal duidelijke lijnen uit op het digitale vlak. De concrete uitwerking hiervan moet nog in grote mate gebeuren. Zoals aangegeven in 3.3 wordt van de Vlaamse overheid een **regierol verwacht** bij de verdere invulling van deze visie.

De Vlaamse overheid ontwikkelt momenteel een beleid voor de **verderzetting van de voormalige provinciale databanken**, wat voor heel wat cultureel-erfgoedorganisaties van bijzonder belang is.

In uitvoering van het regeerakkoord en de beleidsnota wordt daarnaast een duidelijke regierol verwacht voor:

- **gemeenschappelijke dataopslag/e-depots**. Op dit vlak kan erg veel schaalvoordeel gerealiseerd worden, wat het ook makkelijker maakt de stabiele en duurzame bewaring te garanderen.
- het faciliteren en aanmoedigen van **een open source-beleid** voor digitale systemen, gekoppeld aan **een open data-beleid**. Het is cruciaal dat de systemen vlot met elkaar kunnen communiceren.

- het creëren van **een datahub**, over databanken heen, met metadata over collecties. Een overkoepelend zicht over collecties is noodzakelijk voor een optimalisering van de collectiewerking over organisaties heen.

Organisaties die niet intekenen op het ontwikkelde centrale aanbod, maar een eigen beleid uitstippelen, moeten sowieso getoetst worden aan duidelijke normen en criteria op het vlak van duurzaamheid, uitwisselbaarheid en kostenefficiëntie.

6.3.2 Duurzaamheid

Duurzaamheid is een belangrijk, maar ook **erg divers thema**. Net als voor participeren en diversiteit zijn de verwachtingen naar de organisaties op dit vlak momenteel niet zo duidelijk.

Door de gerichtheid op het langdurig bewaren van analoge en digitale collecties is het streven naar duurzaamheid een basisopdracht voor cultureel-erfgoedorganisaties. Zoals aangegeven in het vorige punt is met name het omgaan met digitalisering momenteel nog onvoldoende duurzaam, dat is een werkpunt voor de sector.

Organisaties streven naar het verkleinen van hun **ecologische voetafdruk**. Internationaal is er ook een tendens tot een matiging van de klimaatvereisten, wat een positieve impact heeft op het energieverbruik. Het vinden van het juiste evenwicht tussen duurzame bewaring en ecologische duurzaamheid is daarbij vaak niet zo makkelijk, bijvoorbeeld voor organisaties gevestigd in historische gebouwen.

Duurzaamheid betekent uiteraard ook een **kwaliteitsvol beheer** van de organisatie en aandacht voor een langetermijnvisie. Ook hier geldt dat organisaties soms zo onder druk staan om het dagelijkse werk rond te krijgen, dat de langetermijnwerking wat uit het oog verloren wordt. Als geheel heeft de sector wel oog voor visievorming op langere termijn. Zoals vermeld in 1.1 is het een van de sterktes van het Vlaamse beleid dat hier aandacht voor is, in samenspraak met de sector.

Algemeen gesproken is het belangrijk de werking van cultureel-erfgoedorganisaties duidelijker te **koppelen aan de strategische ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties** (de zogenaamde 'SDG's'). Op deze manier kan veel duidelijker gecommuniceerd worden welke rol cultureel-erfgoedorganisaties op het vlak van duurzaamheid spelen.

6.3.3 Maatschappelijke en culturele diversiteit

Door de sterke vernetwerking en het betrekken van gemeenschappen, vrijwilligers en andere actoren heeft cultureel-erfgoedwerking een **breed bereik, vaak ook bij moeilijker te bereiken actoren**. Het bereik vertoont dan ook een relatief grote variatie op het vlak van gender, leeftijd, inkomen ... Er is ook veel aandacht voor het verzekeren van brede toegankelijkheid en het bereiken van mensen met een beperking. Sommige vormen van cultureel-erfgoedwerking hebben wel nood aan verjonging.

De **grootste uitdaging** voor de sector blijft **inzetten op culturele diversiteit**. Organisaties twijfelen niet aan de noodzaak van omgaan met culturele diversiteit, maar weten niet hoe ze dit praktisch moeten aanpakken. Een bijkomende drempel op dit vlak is dat de werking in belangrijke mate gebaseerd is op historisch gegroeide

collecties, die doorgaans weinig cultureel divers zijn. Er worden wel initiatieven genomen, maar deze zijn vaak projectmatig. Structurele verankering in de werking blijft moeilijk.

De overheid biedt ook weinig duidelijkheid over wat er concreet van de organisaties verwacht wordt op dit vlak. De overheid zou een **duidelijke visie** moeten ontwikkelen en handvaten aanbieden. Misschien moet er minder vanuit de bestaande erfgoedsector gedacht worden en meer vanuit de wensen en verwachtingen van de betrokken bevolkingsgroepen. Een eerste stap kan zijn Demos en andere organisaties nauwer te betrekken bij de werking van de cultureel-erfgoedsector.

Het meer planmatig omgaan met culturele diversiteit is in ieder geval een **essentieel aandachtspunt** om te komen tot een inclusieve aanpak en het versterken van de maatschappelijke rol (zie 4.2).

7 ZAKELIJKE EN ORGANISATORISCHE WERKING

Het regeerakkoord en de beleidsnota signaleren de nood aan het **versterken van de zakelijke werking** op bepaalde punten. De cultureel-erfgoedsector heeft organisaties met verschillende organisatievormen (privaat en publiek) en de zakelijke nood is vaak sterk organisatiegebonden. Dit kan dus niet zomaar veralgemeend worden, maar de commissie stelt vooral knelpunten vast op volgende vlakken:

- o zakelijke basisinformatie in de aanvragen
- o aandacht voor goed bestuur
- o zakelijke kennisopbouw en ondersteuning
- o personeelsbeleid

7.1 ZAKELIJKE BASISINFORMATIE IN DE AANVRAGEN

Te vaak hebben beoordelingscommissies op basis van de aanvraagdossiers **onvoldoende zicht op de zakelijke en financiële werking** van organisaties en op de (geplande) **personeelsinzet**. Begrotingen zijn soms moeilijk leesbaar, onvoldoende gedetailleerd en onvoldoende of onduidelijk gekoppeld aan de doelstellingen.

Uit de plaatsbezoeken blijkt dat organisaties zelf niet altijd inzicht hebben in de eigen begroting en de verschillende geldstromen. Ook het in kaart brengen van gedeelde kosten en overheadkosten (m.i.v. infrastructuur) verloopt vaak moeizaam. Het **gebrek aan onderlinge vergelijkbaarheid** maakt het voor de beoordelingscommissies soms ook moeilijk de subsidiebehoeften goed in te schatten.

Het op punt stellen van de aanvraagsjablonen is een eerste stap om hieraan te verhelpen, zoals reeds aangegeven in de evaluatie van de voorbije ronde. De grootste verantwoordelijkheid ligt evenwel bij de organisaties en hun besturen. De voorbije jaren gebeurden hier al heel wat inspanningen, maar dit moet zeker verdergezet worden.

Voor organisaties die **meerdere werkingen** ontwikkelen of die deel uitmaken van **grotere en complexe structuren**, is het evenwel vaak niet evident om naar de commissies een duidelijk beeld van de werking te scheppen. De mogelijkheden van organisaties om de werking in kaart te brengen en de verwachtingen van beoordelingscommissies moeten dus beter op elkaar afgestemd worden.

7.2 AANDACHT VOOR GOED BESTUUR

Het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 bevat uitgebreide bepalingen omtrent goed bestuur, waaraan de organisaties tegen het einde van de beleidsperiode moeten beantwoorden. De **kwantitatieve werking van de bestuursorganen** is daarbij een terecht aandachtspunt, met een grote impact op de organisatie.

Goed bestuur gaat evenwel over **meer dan enkel de bestuursorganen**, waar het decreet zich op concentreert. Het gaat bijvoorbeeld ook over risicomanagement, het hanteren van ethische kaders, goed financieel beheer ... Deze elementen moeten zeker meegenomen worden bij het verder op punt stellen van het beleid.

7.3 ZAKELIJKE KENNISOPBOUW EN ONDERSTEUNING

Er is **grote nood aan opleiding en ondersteuning bij de zakelijke werking**, maar het is onduidelijk op wie daarvoor een beroep gedaan kan worden. De nieuwe taakverdeling tussen FARO en Cultuurloket is op dit punt voor de sector nog erg onduidelijk (zie ook 6.2). Het is daarbij ook onduidelijk in welke mate Cultuurloket zakelijke ondersteuning biedt aan organisaties die deel uitmaken van openbare besturen, zoals voor veel cultureel-erfgoedorganisaties het geval is.

Ook tussen organisaties kan nog sterker ingezet worden op **kennisdeling**. Zo starten een aantal regionale musea met een proeftraject, waarbij ze analyseren hoe middelen worden verdeeld over de verschillende basisfuncties en de zakelijke werking. Dit wordt samengevoegd in een 'mengpaneel', waarin de betrokken musea accenten kunnen leggen op bepaalde delen van de werking. Het is zeer relevant om de resultaten van dit soort trajecten breed met de sector te delen, niet enkel met de andere regionale musea.

7.4 PERSONEELSBELEID

Zoals andere culturele sectoren kunnen cultureel-erfgoedorganisaties vaak rekenen op de inzet van een erg enthousiast personeelsteam, dat tracht met weinig middelen veel te realiseren. Dit gebeurt evenwel te vaak in preciaire statuten, zonder loon naar werken. De druk op de basiswerking van organisaties betekent ook dat er weinig ruimte is voor begeleiding, omkadering en competentieopbouw. Bepaalde deelsectoren hebben daarnaast nood aan verjonging en algemeen is er een groot tekort aan culturele diversiteit. Uiteraard is dit een verantwoordelijkheid van de organisaties zelf, maar ook het beleid moet hier voldoende aandacht aan schenken. Enkel met voldoende middelen kan een **volwaardig en eerlijk personeelsbeleid** gevoerd worden.

8 BELEIDSNIVEAUS

8.1 VERHOUDING LOKAAL – REGIONAAL – VLAAMS BELEID

Lokale overheden zijn **erg belangrijke spelers** op het vlak van cultureel erfgoed. Ze nemen niet enkel een verantwoordelijkheid voor lokale cultureel-erfgoedwerking, veel organisaties van landelijk en regionaal belang hebben een lokale overheid als inrichtende macht. De taakverdeling met de Vlaamse overheid is daarbij **niet altijd even helder** en het beleid is niet altijd **op elkaar afgestemd**. Hier liggen zeker nog grote mogelijkheden

om tot efficiëntere afspraken te komen, bv. op het vlak van grote infrastructuurinvesteringen (onder meer voor depots, maar ook voor digitaal beleid).

De voorbije gemeenteraadsverkiezingen vielen vlak na de grote cultureel-erfgoedronde. Erg kort na het aantreden van de nieuwe besturen moesten de beheersovereenkomsten reeds ondertekend worden. Voor organisaties die afhangen van een lokaal bestuur is dat geen evidente situatie. Nieuwe besturen kunnen immers ingrijpen in de werking en plannen wijzigen. De impact op de werking kan erg groot zijn. Bij regionaal ingedeelde collectiebeherende organisaties is daarbij geen beheersovereenkomst, waar rekening mee gehouden moet worden. Ook bij landelijke organisaties kunnen evenwel na het ondertekenen van de beheersovereenkomst nog grote wijzigingen optreden.

Een goede afstemming tussen het lokale en Vlaamse niveau is nog belangrijker geworden door de **overdracht van de provinciale bevoegdheden** aan deze twee niveaus. De provincies namen een grote verantwoordelijkheid op, op het vlak van cultureel-erfgoedwerking. Het lijkt er sterk op dat niet alle (personeels)middelen overgedragen zijn. Een groot deel van de vroegere cultureel-erfgoedwerking van de provincies wordt momenteel niet gecontinueerd door de Vlaamse Gemeenschap of anderen. Er moet dringend **duidelijkheid** komen voor de sector over wat er gebeurd is met de middelen en hoe deze ingezet zullen worden voor de sector op de verschillende gebieden waar de provincies een verantwoordelijkheid namen (zie ook 6.2):

- de **werkings- en projectsubsidies**
- de **regierol in het depotbeleid**
- de **museum- en erfgoedconsulenten**

Zeker voor de (boven)lokale en regionale spelers is momenteel **niet duidelijk** wat verwacht mag worden van de **verschillende beleidsniveaus**. FARO heeft in zijn beheersovereenkomst een expliciete taak gekregen omtrent “bijzondere en sterkere aandacht voor de noden van cultureel-erfgoedbeheerders en -organisaties in het (boven)lokale veld”. De manier waarop dit ingevuld zal worden en hoe dit zich verhoudt tot andere actoren (zoals de regionale dienstverlenende rollen) is voorlopig evenwel nog onduidelijk.

Voor het **bovenlokale Cultuurdecreet** moet nog blijken welke aanvragen hierop gehonoreerd (kunnen) worden. Ook de toekomstige rol van het bovenlokale steunpunt is nog niet duidelijk. Daarnaast moet de rol van de cultureel-erfgoedcellen in het nieuwe decreet zich nog uitkristalliseren. Tegelijkertijd blijft er wel een relevant aanbod vanuit de provincies, bijvoorbeeld rond religieus erfgoed, maar dan vanuit een onroerende invalshoek.

8.2 VERHOUDING BELGIË – GEWESTEN EN GEMEENSCHAPPEN

Binnen België zou er, zowel op het vlak van beleid als werking, veel sterkere samenwerking kunnen zijn met het federale niveau en met de andere gemeenschappen en gewesten.

Het is heel positief dat de beleidsnota Cultuur van de minister-president specifiek aandacht schenkt aan de samenwerking tussen de Vlaamse cultureel-erfgoedsector en de **federale musea en cultureel-erfgoedinstellingen**. Met individuele organisaties op het federale niveau is er immers wel vlotte samenwerking, maar die is vooral projectmatig. Op het vlak van meer punctuele maatregelen zou er ook

aandacht moeten zijn voor de gewijzigde bewakingswetgeving, die grote (financiële) impact heeft op heel wat musea.

De samenwerking met **andere gemeenschappen/gewesten** is beperkt. In het kader van het cultureel verdrag met de Franse gemeenschap hebben sommige organisaties goede ervaringen met de mogelijkheden van Culture-Cultuur, maar deze mogelijkheden zijn in de sector nauwelijks gekend. De financiële middelen hiervoor zijn ook beperkt. Recent werd ook een oproep georganiseerd voor soortgelijke samenwerkingsprojecten tussen organisaties uit de Vlaamse en uit de Duitstalige gemeenschap.

In de praktijk is het vaak makkelijker samen te werken met buitenlandse organisaties dan met organisaties over de taalgrens. Binnenlandse samenwerking volstaat immers niet voor het bekomen van Europese subsidies. Met Nederland is de samenwerking bijvoorbeeld makkelijker, niet enkel door de taal, maar ook omdat er ook meer gelijkaardige organisaties zijn.

Vlaamse organisaties zouden vaker zelf de stap moeten durven zetten naar het federale niveau en de andere gemeenschappen/gewesten. FARO kan hier ook een initiërende of faciliterende rol in nemen, maar langs de andere kant van de taalgrens is er geen soortgelijke organisatie.

8.3 INTERNATIONAAL

Veel organisaties hebben internationale elementen in hun werking, maar vaak zijn die nog onvoldoende uitgebouwd in verhouding tot het belang van het aanwezige erfgoed en de expertise. Het **potentieel is groot**, maar individuele organisaties hebben vaak niet de draagkracht voor het structureel uitbouwen van een internationale werking, zowel op het vlak van werkingsmiddelen als personeel.

Om een volgende stap te zetten op het vlak van internationale uitstraling is een **actief aanmoedigings- en ondersteuningsbeleid** nodig, dat de aanwezige aanzetten versterkt en streeft naar schaalvoordelen. Ook het binnenbrengen van internationale expertise en het inhaken op internationale tendensen moeten verder versterkt worden.

Een cruciale vraag is hoe de overheid de **scope van de internationale werking** ziet. Is dit enkel iets voor de grootste organisaties, of wordt dit van iedereen verwacht? Van grotere organisaties mag in ieder geval verwacht worden dat ze op dit punt aan de kar trekken en hun kennis delen met andere organisaties.

Het Regeerakkoord en de beleidsnota wijzen er in dit verband terecht op dat er nog heel wat mogelijkheden zijn om **beleid en cultuursector elkaar te laten versterken**. Door een eerder instrumentele benadering wordt het internationale potentieel van het Vlaamse cultuurbeleid slechts ten dele benut. Cultuur zou van bij aanvang als een volwaardige partner betrokken moeten worden bij het uitstippelen van internationale acties en projecten. Het eigen internationaal beleid van het departement zou op dat vlak veel zichtbaarder mogen zijn. Het sterker betrekken van culturele actoren zal leiden tot sterkere projecten én meer zichtbaarheid en impact.

Naast deze structurele opmerkingen formuleert de commissie ook een aantal meer **punctuele opmerkingen** omtrent het internationale beleid:

- Het platform **Flanders Culture** (voorheen: Arts Flanders) richt zich op internationale profilering van Vlaamse kunstenaars, maar is in de sector weinig bekend. Momenteel worden de mogelijkheden bekeken om het platform performanter te maken.
- **Internationale uitwisseling** met andere organisaties (zoals 'job shadowing') zou veel meer kunnen gebeuren.
- Het cultureel-erfgoedveld is nog onvoldoende bekend bij de **Vlaamse vertegenwoordigers**. Er is wel een eerste kennismaking geweest, maar dit zou structureel opgenomen moeten worden.
- Op **immaterieel-erfgoedvlak** heeft Vlaanderen internationaal een voortrekkersrol, dit kan veel nadrukkelijker in de verf gezet worden.
- **Internationale benchmarking** blijft een grote uitdaging. Hiervoor zijn er nauwelijks gegevens (zie ook 4.4).

9 PROJECTSUBSIDIES EN FLANKEREND BELEID

Veel punten in deze sectoranalyse hebben vooral betrekking op de werkingssubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet en op de organisaties die deze subsidies ontvangen. Daarnaast voorziet de Vlaamse overheid evenwel ook in (decretale en niet-decretale) projectsubsidies én is er belangrijk flankerend beleid. Beide zijn zowel van belang voor de (gesubsidieerde) sector als het brede veld.

9.1 PROJECTSUBSIDIES

9.1.1 Decretale subsidies

In het vorige Cultureelerfgoeddecreet konden organisaties die werkingssubsidie ontvingen geen projectsubsidies meer aanvragen. Organisaties werden verondersteld de ruimte voor hun projectwerking reeds te voorzien in hun aanvraag voor werkingmiddelen. Dat bleek in de praktijk evenwel niet te werken.

In het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet kunnen **alle erkende en gesubsidieerde organisaties** (sinds aanvraagronde 2019) **opnieuw projectsubsidies aanvragen**. De mogelijke invulling van de projectsubsidies is daarbij breed gehouden, wat zeer positief is.

Toch blijft het aantal aanvragen voor reguliere projectsubsidies relatief beperkt. Deze mogelijkheden zouden **sterker bekend** gemaakt moeten worden.

9.1.2 Impulssubsidies

De verschillende lijnen voor impulssubsidies in de voorbije periode hadden veel succes, wat deels ook het beperktere aantal 'reguliere' projectaanvragen kan verklaren. De **impulslijnen** blijken **erg nuttige instrumenten**, die tegemoetkomen aan noden in de dagelijkse werking van organisaties. Het is erg positief dat deze impulslijnen ook openstaan voor regionale spelers, die vaak moeilijker kunnen beantwoorden aan de landelijke vereisten van de reguliere projectsubsidies.

De impulssubsidies voor waardering en digitalisering zijn richtinggevend voor de sector. Er moet **blijvende aandacht** zijn voor de mogelijkheid om in te zetten op deze belangrijke thema's, zowel projectmatig als structureel. Dit soort impulsen zou ook op andere terreinen erg nuttig zijn, zoals diversiteit en participatie. Dit kan echt een belangrijke stap voorwaarts betekenen voor de hele sector en dynamiek en innovatie verzekeren.

Het grote risico is evenwel dat de ontwikkelde initiatieven stilvallen eens de subsidie stopt. De projectmedewerker is dan niet meer beschikbaar en integratie in de structurele werking is vaak moeilijk. De projecten creëren potentieel en verwachtingen, maar hier op inzetten na afsluiten van het project is moeilijk. Voor afgebakende trajecten met permanent effect, zoals het inhalen van registratieachterstand, is dat wel makkelijker. Ook hier geldt evenwel dat hier geen nieuwe organisaties meer kunnen op inzetten als de projectlijn afgesloten wordt.

Ook het **beurzensysteem voor vakmanschap is erg nuttig**. Er wordt een geheel nieuw publiek mee bereikt. Doordat het systeem enkel gericht is op technieken en praktijken die buiten het reguliere onderwijs vallen, blijft er wel een leemte. Vervolmaking na een opleiding is niet mogelijk binnen dit systeem, terwijl een afgestudeerde in sommige richtingen (bv. instrumentenbouw) eigenlijk nog niet zomaar professioneel aan de slag kan. De commissie verneemt dat een grondige analyse van het beurzensysteem zal gebeuren, niet enkel inhoudelijk, maar ook financieel en fiscaal. Wanneer de conclusies positief uitvallen, is een structurele verankering en uitbreiding van het systeem zeker aan te raden.

9.1.3 Internationale subsidies

Europese subsidies zijn interessant voor cultureel-erfgoedorganisaties, maar de **dossierlast is erg zwaar**. Het departement voorziet hiervoor in de mogelijkheid van cofinanciering en voorziet ook in goede begeleiding, maar toch blijft de drempel hoog. Veel organisaties hebben de schaalgrootte niet voor dit soort aanvragen. Het probleem is vooral het nodige personeel vrijmaken voor projectaanvragen waarvan het resultaat sowieso onzeker is. Ondanks de planlast is dit nochtans een erg interessante mogelijkheid, waar meer gebruik zou van gemaakt moeten worden. Organisaties beseffen dit vaak onvoldoende. De mogelijkheden om dit verder bekend te maken en te faciliteren moeten bekeken worden.

Er zijn **kleinschaligere ondersteuningsmogelijkheden**, die vaak interessanter zijn voor kleinere organisaties. Regionale organisaties, zoals cultureel-erfgoedconvenants, richten zich bijvoorbeeld regelmatig op Leader/Interreg-subsidies voor grensoverschrijdende samenwerking.

9.1.4 Andere subsidiemogelijkheden

Naast de subsidies specifiek voor cultureel-erfgoedwerking zijn uiteraard ook de subsidies voor **bovenlokale projecten** erg relevant voor cultureel-erfgoedspelers. Er zal evenwel afgewacht moeten worden wat de precieze scope is van deze subsidies.

Algemeen gesproken moet voor de aanvrager **voldoende duidelijk zijn welke subsidiemogelijkheden bestaan** en waar deze zich op richten, zodat hij of zij weet waar een concrete projectaanvraag best ingediend wordt.

9.2 FLANKEREND BELEID

Naast het Cultureelerfgoeddecreet beheert de Vlaamse overheid heel **wat andere instrumenten die grote invloed hebben op de werking van cultureel-erfgoedorganisaties**. Het is cruciaal dat dit gebeurt vanuit een coherente visie, waarbij de verschillende instrumenten elkaar versterken.

Een deel van deze instrumenten valt rechtstreeks onder de bevoegdheid van de minister van Cultuur: de collectie van de Vlaamse Gemeenschap, het Topstukkenbeleid, het infrastructuurbeleid, de inventaris immaterieel erfgoed ... Deze zijn allen ook erg belangrijk voor de erkende en gesubsidieerde organisaties. Op **vele vlakken** is er hier **reeds goede afstemming**, maar de commissie ziet een aantal belangrijke **aandachtspunten**.

9.2.1 Infrastructuurbeleid

Dankzij het infrastructuurbeleid van de Vlaamse overheid kunnen zaken gerealiseerd worden, die met de werkingssubsidies onmogelijk zijn. Het is erg positief dat de Vlaamse overheid hier verder wil op inzetten en dat de beleidsnota dit zelfs als een absolute prioriteit vooropstelt. De **toeleiding** naar deze subsidies kan evenwel sterker gebeuren, net als de **communicatie** over de manier waarop ze toegekend worden.

Uiteraard moet in de invulling hiervan ook een connectie gelegd worden met de regierol van de Vlaamse Gemeenschap op het vlak van depotbeleid. De nood op dit vlak blijft heel hoog (zie ook 6.1.2). Door landelijk ingedeelde organisaties wordt soms veel geld betaald voor het huren van privédepots, die zich daarbij erg assertief positioneren. De vraag is of het wel opportuun is hier, rechtstreeks of onrechtstreeks, subsidiegeld aan te besteden.

De voorbije jaren werden meerdere trajecten opgezet om te komen tot **gezamenlijke depots of depots die ook ontstaan voor anderen**. Dit is het geval voor een aantal regionale en stedelijke depots die gerealiseerd zijn, al is het voor private actoren niet altijd makkelijk hier aansluiting bij te vinden. Samenwerking tussen private organisaties en de overheid op dat vlak blijkt ook niet makkelijk. Ook als de wil tot samenwerking er is, zijn de stedelijke structuren hier niet altijd op voorzien. De praktische en juridisch-technische problemen voor samenwerking zijn vaak van dien aard, dat het op korte termijn eigenlijk makkelijker is om alleen te werken.

Daarnaast zetten ook individuele organisaties in op gedeelde depotruimte.

9.2.2 Verzekering van internationale bruiklenen

De **verzekeringskosten voor internationale bruiklenen** kunnen zo hoog oplopen, dat dit voor Vlaamse organisaties in praktijk onbetaalbaar wordt. De commissie is dan ook erg verheugd dat de Vlaamse overheid opnieuw vooropstelt hiervoor een regeling uit te werken. Dit voornemen is evenwel al vaker geformuleerd. Het is belangrijk dat hier nu **daadwerkelijk werk van gemaakt** wordt (zie 6.1.1).

9.2.3 Kwaliteitsvolle data

Momenteel zijn er **erg weinig kwaliteitsvolle data** beschikbaar over en voor de cultureel-erfgoedsector. In het kader van de zogenaamde 'bovenbouw oefening' is de bestaande dataverzameling en -verwerking bij het

steunpunt stopgezet. De Vlaamse overheid wil dit beleid in de toekomst zelf uitbouwen, maar voorlopig zijn hiervan nog geen resultaten.

De commissie onderschrijft dan ook ten volle het voornemen in de beleidsnota van de minister-president om in te zetten op **kwaliteitsvolle systemen voor data-analyse en monitoring**. Daarbij moet ook ingezet worden op een éénmalige invoer van informatie (ook over verschillende beleidsdomeinen heen) en het koppelen van informatie, ook van organisaties buiten de Vlaamse overheid (bv. de informatie verzameld in kader van de MuseumPassMusée).

Naast data over het Vlaamse cultureel-erfgoedveld is er ook een grote nood aan voldoende vergelijkbare **data over internationale organisaties en werkingen**, onder meer met het oog op benchmarking (zie ook 4.4).

10 VERWANTE BELEIDSDOMEINEN

Door zijn aard heeft cultureel erfgoed veel raakvlakken met andere beleidsdomeinen. Het is evenwel vaak niet makkelijk die andere sectoren ook financieel te betrekken bij de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed.

Zoals de minister-president in zijn beleidsnota Cultuur terecht vooropstelt, moet de **complementariteit tussen cultuur en toerisme verder uitgediept** worden. Toerisme Vlaanderen stelt nu reeds veel middelen ter beschikking van de cultureel-erfgoedsector, ook voor grote infrastructuuringrepen. De finaliteit van deze subsidiëring is evenwel vaak nog onvoldoende afgestemd op de doelstellingen van cultureel-erfgoedwerking.

De **koppeling erfgoed en onderwijs** zou **minstens even sterk** moeten worden uitgebouwd, ook met aandacht voor moeilijker vormen van erfgoed (zoals gecontesteerd erfgoed, koloniaal erfgoed ...). Er zijn aanknopingspunten in de schoolcurricula die nauwelijks benut worden, ook in het technische onderwijs. Op het vlak van erfgoededucatie is het voor veel organisaties onvoldoende duidelijk bij welke actoren ze voor ondersteuning terecht kunnen. De banden met het hoger onderwijs worden traag aangehaald, maar er blijft nog veel werk. Onderzoeksresultaten stromen nog te weinig terug naar de sector. (zie ook 6.1.3)

Het **onderscheid tussen cultureel en onroerend erfgoed** wordt zowel lokaal als internationaal **doorgaans niet gemaakt**. Op Vlaams niveau zijn het evenwel verschillende beleidsdomeinen en lijkt de kloof soms diep. Ook op dit niveau moet het beleid afgestemd worden, zodat beide domeinen elkaar versterken. In de dagelijkse praktijk van organisaties is er immers doorgaans een goede samenwerking. Ook in het kader van de depotwerking is onroerend erfgoed een evidente partner, waardoor ook de provincies nog betrokken zijn bij dit verhaal. Veel organisaties worden geconfronteerd met de complexe problematiek van het bewaren en presenteren van een collectie in een historisch gebouw. Het zou erg nuttig zijn als hier meer gecentraliseerde expertise over beschikbaar zou zijn.

Heel wat organisaties bevinden zich op het **raakvlak tussen kunsten en cultureel erfgoed**. Momenteel zijn er wel maar drie organisaties die nog op beide decreten werkingssubsidies ontvangen. Dat is zeker een positieve evolutie, al moeten de **deelwerkingen wel altijd ten volle tot hun recht** kunnen komen (zie 5.1). Binnen het Kunstendecreet wordt van meerjarig gesubsidieerde organisaties erfgoedzorg verwacht binnen de structurele ondersteuning, hier zijn geen aparte middelen voor voorzien.

Met de **mediasector** kunnen de **banden verder aangehaald** worden, zowel naar de aandacht voor erfgoed als naar de inhoudelijke samenwerking.

Ook met **welzijn is er een nauwe band**, die de voorbije jaren sterk uitgebouwd werd, onder meer rond thema's als reminiscentie en geestelijke gezondheid. Veel welzijnsorganisaties zijn vragende partij voor samenwerking en ook financieel is er vaak ondersteuning vanuit beide domeinen. Deze samenwerkingen zijn zeer arbeidsintensief, maar betekenen doorgaans wel een meerwaarde voor beide partijen. Doorgaans zijn ze ook een **goed voorbeeld** van hoe samenwerking over domeinen de maatschappelijke verankering van erfgoed versterkt en het bereiken van nieuwe/andere soorten publiek betekent.

Daarnaast liggen er nog mogelijkheden voor **nauwere samenwerking met meer economisch gerichte actoren**, zowel binnen de 'creatieve industrieën' (design, gastronomie ...) als met bedrijven, industrie, landbouw ...

Op beleidsniveau is ook het **financiële en fiscale beleid erg belangrijk**. Zo heeft de afschaffing van het duolegaatsysteem (zonder te voorzien in een evenwaardig alternatief) een negatief effect op de sector.

11 TOT SLOT

Zoals reeds aangegeven in het beleidsadvies wil de commissie met deze teksten een bijdrage leveren aan het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid. De commissie hoopt uiteraard dit advies verder te kunnen **toelichten en bespreken in een gesprek**.